

Tartu Ülikool
Filosoofia ja semiootika instituut

**SUVERÄÄNSUSE MÕISTELE VÄRSKE LÄHENEMISE
LOOMINE FOUCAULT' JA ARENDTI TEOORiate
VALGUSES**

Filosoofia eriala bakalaureusetöö

Oliver Daniel

Juhendaja Kadri Simm, PhD

Tähemärkide arv: 78 936

Sõnade arv: 9987

Tartu 2022

Sisukord

Sissejuhatus	3
1. Suveräänsuse mõiste ajalugu.....	5
1.1 Metoodika.....	5
1.2 Võim ja autoriteet kesk- ja uusajal	6
1.3 Hobbesi võim kui tegutsemise põhjus.....	9
1.4 Hobbesi suveräänne võim kui ühiskonna kujundaja	11
2. Foucault' võimu ja teadmiste käsitus	15
2.1 Foucault' võim kui jõuvahekordade nimetus	15
2.2 Teadmine kui võimu lahutamatu kaaslane	17
2.3 Diskursus kui võimuhete ja teadmiste kohtumispaik	17
2.4 Foucault' mõistetega suveräänsuse võimu kirjeldamine omavahel seotud diskususte kogumina	19
3. Arendt, autoriteet ja suveräänsus	24
3.1 Arendti kirjeldus autoriteedi kadumaläinud vormist.....	25
3.2 Suveräänsuse autoriteet kui traditsioon.....	28
3.3 Arendti traditsioon ja suveräänsus	31
3.4 Foucault' ja Arendti ühendamise uueks suveräänsuse definitsiooniks.....	33
Kokkuvõte	35
Kasutatud kirjandus.....	37
Summary	40

Sissejuhatus

Suveräänsus on moodsa riigi lahutamatu osa. Üldiselt aktsepteeritud definitsioonid käsitlevad seda kahe mõõtmega: rahvusvahelises suhtluses tähistab suveräänsus sõltumatust teistest riikidest, mis tagab, et välised jõud ei saa riigile tekitada kohustusi, ja siseriiklikult on tegu kõrgeima legitiimse poliitilise võimuga, millega riigis kehtestatakse kõiki elanikke siduvaid kohustusi. Igapäevaelus räägitakse suveräänsuse nõrgenemisest ja kadumisest, olgu selleks näiteks Euroopa Liidu kasvav mõju riikide otsustamisprotsessis, kus lisaks riigile kaasatakse väiksemad üksused, mis suudavad EL abiga konkureerida kõrgeima otsustusvõimuga (Schakel 2020) või globaliseerumine, mis on toonud kaasa suurfirmade konkureerimise riigi suveräänsusega (Volk 2019). Eesti suveräänsus on euroskeptiku Ivar Raigi sõnul niivõrd langenud, et Riigikogu ei otsusta täielikult isegi riigieelarve üle, ehkki see on antud institutsiooni suveräänsusega kehtestatud õigus (Raig 2014). See näitab, et hoolimata suveräänsuse mõiste abstraktsusest on see igapäeva poliitikas kasutusel olev aktuaalne termin, mis tekitab poliitikas probleeme.

Akadeemilises kirjanduses pole siiani konsensust, mis suveräänsus on. Tegemist on keskse mõistega, mis käsnana peaks endasse haarama kogu poliitika kohta käiva teooria, kuid nii muutub mõiste ise täiesti arusaamatuks. Teisalt on see poliitika fundamentaalne osa, milleta hakkama ei saa. (Kalmo & Skinner 2010: 1–2) On kummaline, et praktikas räägitakse suveräänsuse nõrgenemisest, kuigi teoorias pole selge, millega üldse tegu on. Kahtlemata täidab suveräänsus igapäevaelus kindlaid funktsioone ja funktsioonide muutus tingib võimaluse rääkida suveräänsuse nõrgenemisest. Samas kui ei aktsepteerita, et suveräänsus on ainult kindel loetelu funktsioonidest, siis tuleks küsida „mis on suveräänsus?“. See on siiani lahendamata küsimus.

Tõukudes sellisest olukorrast tuleb antud töö eesmärk. Nimelt on suveräänsuse mõistel ajalooline pärand, mis mõjutab suveräänsusest rääkimist. 20. sajandil on teooriad võimust, mis on olemuslik osa suveräänsusest, tublisti edasi arenenud ja vastanduvad absolutistlikele võimu käsitlestele. Seepärast võtan eesmärgiks 20. sajandi võimu teooriate valguses ümber mõtestada viisi, kuidas suveräänsusest räägitakse. Töö sihiks on luua võimu ja autoriteedi mõistete kaudu raamistus, millega suveräänsusest rääkida ja nii pakkuda üldine vastus küsimusele „mis on suveräänsus?“. Mahu kaalutlustel tegelen mõistega üksnes siseriiklikus kontekstis.

Eesmärgi saavutamiseks toetun Michel Foucault'le ja Hannah Arendtile. Mõlema eeliseks on, et nad on välja arendanud väga põhjalikud ja mõjukad ideed, mis vastanduvad nii uusaegsetele mõtlemisviisidele kui nende kaasaegsetele. Enamgi veel on mõlemad suveräänsust ise kritiseerinud, aga see ei takista nende teooriate najal näitamast suveräänsuse alternatiivset kuvandit. Hüpoteesiks on, et Arendti ja Foucault' abil on alternatiivse raamistuse väljatöötamine võimalik. Töö argument kulgeb nii: suveräänsuse koostisosad, võim ja autoriteet, toimivad tänu ühiskonnas olevatele jagatud teadmistele, tagades ühiskonna toimimise. Foucault näitab, et võim ja teadmised on omavahel nii seotud, et võimuga toodetakse reegleid (teadmisi), mille teadvustamine omakorda tugevdab võimu. Kui suveräänne võim toetub teadmistele, siis suveräänsus on kogum võimuga avalduvaid ja võimu tugevdavaid reegleid, mis hoiavad üleval ühiskonda. Arendtiga on võimalik näidata, et suveräänsuse reeglid on ühiskonnas omakorda kollektiivse poliitilise reaalsuse väljendajad ja püsimise tagajad. Pannes kokku Arendti ja Foucault' välja käidud kirjeldused, tekib alternatiivne arusaam suveräänsusest kui poliitilisest reaalsusest.

Töö on struktureeritud järgneval moel. Esmalt annan ülevaate suveräänsuse mõiste ajaloost, kirjeldades, kuidas seda mõisteti keskaja lõpus ja uusaja alguses. Keskendun Thomas Hobbesile, kelle suveräänsuse teooriaga on võimalik näidata suveräänse võimu ulatumist väljaspoole juriidikat. Peale ajaloolise aluse tutvustamist liigun otse Foucault poole, andes esmalt ülevaate tema metoodikast ja ideedest, et nende najal pakkuda alternatiiv ajaloolisele ja Foucault' enda käsitlesele. Kolmandas peatükis pöördun Arendti ja tema eripärase autoriteedi käsitlese poole, mõistmaks kuidas väljendub minu lähenemises suveräänsuse autoriteet. Lõpuks sõnastan Foucault' ja Arendti abil välja töötatud alternatiivse lähenemise ning pakun välja edasisi uurimissuundi.

1. Suveräänsuse mõiste ajalugu

1.1 Metoodika

Enne suveräänsuse mõiste kujunemisloo kirjeldamist, on tarvis selgitada töö üht põhieeldust. Kirjanduses käsitletakse suveräänsuse mõistet läbi kahe teise mõiste, võim ja autoriteet, mille kaudu seletatakse suveräänsuse olemust (Karmo & Skinner 2010: 2–5; Koskeniemi 2010: 223). Küsimuseks on, milles seisneb kummagi mõiste panus (nt milliste tunnuste, funktsioonide jms) suveräänsuse mõtestamiseks. Vastates küsimusele moodustub nüansseeritud pilt suveräänsuse olemusest ja toimimisest. Omakorda saab suveräänsuse mõistet kasutada kahel moel: esiteks mõistena, millega selgitada tänapäevast suveräänsete riikide süsteemi (mida tähendab olla suveräänne riik); ja teiseks nn tööriistana, mis koondab riigi aluseks olevad võimu ja autoriteedi käsitlused, tehes nii võimu-autoriteedi uurimisobjektiks. Kasutan teist lähenemist, et uurida ja kirjeldada suveräänsuse aluseks olevat võimu ja autoriteedi struktuure.

Täpsustan kahte metodoloogilist põhimõtet. Esiteks ei defineeri ma alguses võimu ja autoriteedi mõisteid, aga eeldan, et need sobivad omavahel nii kokku, et nende koosmõjul tekib suveräänsus. Teiseks on võimu puhul võimalik eristada potisiooni ja faktilist võimu. Positsioon on nt õpetaja klassi ees, kus õpetaja positsiooni teadvustamine võimaldab õpetajal teoreetiliselt õpilaste peal võimu teostada. Faktiline osutab, et õpetaja valduses on mõjutusvahendid (nt füüsiline karistus), millega saab ta päriselt mõjutada õpilaste käitumist. Selle eristusega saab teha selgemaks kuidas suverääni võim toimib vastavas kontekstis.

Refereerides erinevaid autoreid nii siin kui edasistes peatükkides, tuleb mees pidada, et kõik räägivad suveräänsusest, aga erinevate nurkade alt. Välja toodavad võimu ja autoriteedi käsitlused võtavad omal moel mõisted tükkideks, asetavad eri rõhuasetusi ja seovad omavahel kokku. Ühendades autoreid selgub, kuidas nad kattuvad ja täiendavad üksteist. Fookuseks on näidata neid teooriaid üksnes deskriptiivsetena. Siiski ei esita ma täielikke teooriaid koos nende kriitikaga, vaid käsitlen üldisi põhimõtteid, mis võiksid aidata kaasa suveräänsuse raamistiku loomisele.

Järgnevalt annan ülevaate suveräänsuse mõiste arengust läbi võimu ja autoriteedi mõistete. Ajaloolise pärandi mõju näiteks on definitsioon „Sovereignty .. has a core meaning, *supreme authority within a territory*“ (Philpott 2020). Minu argumendiks on, et suveräänsuse mõiste

on seotud poliitika aluseks olevate uskumuste ja teadmistega, mida suveräänsus väljendab ja muudab. Uurin, millised tunnused omistati võimule ja autoriteedile. Seejärel vaatlen täpsemalt võimu mõistet lahus autoriteedist, toetudes selleks Thomas Hobbesi teooriale. Esmalt kirjeldan Hobbesi võimu kontseptsiooni ja analüüsin kuidas suverääni võim Hobbesi teorias toetub jagatud teadmistele. Pärast seda, toetudes Hobbesile, arutlen, kuidas suveräänsus mõjutab ühiskonda läbi mõistete defineerimise ja teadmiste struktureerimise. Edasi lähen Foucault' teooria juurde, et tugevdada võimu ja teadmiste seost.

1.2 Võim ja autoriteet kesk- ja uusajal

Keskaegne kristlik maailmapilt lähtus Jumalast. Inimese ja Jumala suhe seisnes Jumala käskudele allumises, mis väljendusid fraasiga „sina ei tohi“. Kuna Jumal oli universumi looja, siis oli ta kõikvõimas, mis tegi temast autoriteedi, kes võis anda käsk, millele tuli igal inimesel tahes-tahtmata alluda. (Arendt 1990: 189–190) Euroopa kristlikus ühiskonnas oli keskajal enesestmõistetav, et Jumal on loonud maa peal muutumatu hierarhilise korra, mis sätestas inimeste omavahelised allumissuhted. Hierarhia tipus olev kuningas esindas maal Jumala ülimalt võimu ja autoriteeti, andes talle õiguse toimida nagu Jumal. Kuninga kõrgeima võimu-autoriteedi omamine oli seega olemuslikult sõltuv hierarhisest positsioonist, milles kuningas oli justkui Jumal maa peal. (Bartelson 1995: 91–93) Siit tulenevad suveräänsuse omadused, mis on leitavad ilmalikus suveräänsuses: võimu-autoriteedi ülimuslikkus; võimu määr tähistab hierarhias olijate positsioone ja suhtlusviisi, võimu kaudu sunnitakse oma alamaid teatud moel käituma läbi seaduste loomise ja seaduslikku korra kehtimise tagamise (Singer & Weir 2006: 451); ja autoriteet on legitimeeritud võimu kasutaja (olgu legitimeerijaks Jumal või miski muu), kellele tuleb alluda. Võtame selle esimeseks suveräänsuse definitsiooniks S1: toimija, kellele kuulub hierarhias kõrgeim võim, millega ta võtab vastu ja jõustab tervet ühiskonda siduvaid otsuseid. Võimu-autoriteedi ontoloogiline ülimuslikkus tähistab, et pole inimtekkelisi piire, mis kuninga võimu kasutamise ulatust takistaksid. Sellele põhimõttele vastandusid uusaegsemad riikluse käsitlused.

Koos riigi mõiste arenguga 16. ja 17. sajandil muutusid ootused kuningate tegevusele. Eraldunud kirikust, oli ilmaliku valitseja kohustuseks tagada maise ühiskonna heaolu ja turvalisus, vastasel juhul võisid alluvad valitseja(d) kukutada. (Skinner 2010:27–28) Toimus fundamentaalne nihe võimu-autoriteedi allikates ja asuti piirama kuninga tegevust. Taaselustati aristotellik arusaam, et kõrgeim võim-autoriteet pärinevad poliitiliselt

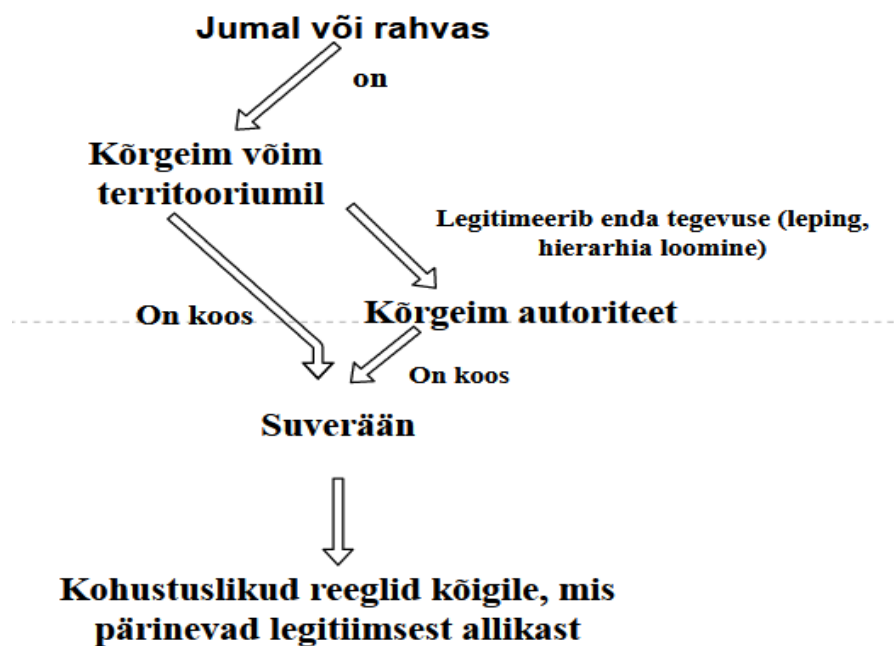
kogukonnalt ja valitseja peab alluma inimeste seadustele. (Bartelson 1995:102–103) Nii ei saanud kuningad enam Jumala esindamisele apelleerida ja oli tarvis leida ilmalik õigustus oma võimule.

Alustrajava käsitlese pakkus välja Bodin, defineerides seda: „Suveräänsus on see absoluutne ja igavene võim mis on antud riigile“ (Bodin 1955: 24). Riik (ingl. *commonwealth*) on „suveräänse võimu poolt perekondade ja nende ühismurede üle õigesti korraldatud valitsemine“ (Bodin 1955: 1). Siin liituvad kristlik võimukäsitus (absoluutne ja igavene jumalik võim) ja aristotellik riigi tekkimislugu (perekondade ühine tegutsemine). Suverääniks on perekonna „pea“, kelle peab „keha“ ehk poliitiline kogukond, mis on vaid suurendatud perekond, absoluutselt kuuletuma ja mitte vastu hakkama (Skinner 2010: 29), kattudes ja täiendades eelnevalt pakutud definitsiooni keeluga vastuhakule.

Praktikas oli suverään ainult võimu kasutamise õiguste (seaduste kehtestamine, sõja kuulutamine, ametnike määramine) kandja, mis olid talle omistatud väljastpoolt. Bodini mõtlemises on suverääni võimu asukoht küsimus võimu hierarhiast ehk kellelt ja kust pärinevad suveräänile kuuluvad õigused, mis teeb temast kõrgeima autoriteedi riigi teiste autoriteetide seas. (Baranger 2010: 54–55) Võimu asukoha otsimine väljaspool suveräänsust teeb paratamatuks, et „Suveräänsus .. alati osutab ja saab oma võimu edasiselt mõistelt või struktuurilt .. mis on veel "absoluutsem ja igavesem" kui suveräänsus ise“ (Koskenniemi 2010: 223). Suveräänsus on alati osa hierarhiast, kus tema ülim võim-autoriteet pärineb välisest allikast. Aga Baranger lisab, et tegemist oli üksnes juriidilise nähtuse ja probleemiga, milles põhiküsimuseks oli, kuidas muutuvad seadused läbi suverääni nähtavaks empiirilises maailmas. Küsimuse lahendamise käigus oli tarvis leida suveräänse võimu õiguste eripärad, piirid jms ning kuidas need seonduvad seadustega. Teisisõnu oli suveräänsus kui juriidiline nähtus katse legitimeerida riigis kasutatavat poliitilist võimu. (Baranger 2010: 52, 54–55, 59)

Lõpetuseks tasub pöörata pilk vabariiklike teooriatele (nt Locke, Rousseau), mis piirasid suverääni absoluutset võimu. Nende eripäraks on kaks põhimõtet, mis kehtivad tänapäevalgi. Esiteks on suveräänsuse allikaks ja omanikuks tsiviilühendus (või rahvas) ise, milles saab valitseda ilma monarhilise „peata“. Võim tuleneb siis nt ühiskondlikust lepingust, millega inimesed nõusutvad elama ja alluma kollektiivselt loodud seadustele. Teiseks, isegi kui võimul on monarh, on suveräänse võimu ülesandeks tagada kord, rahu ja kogukonna püsimine, s.t. eesmärgid asuvad piirama võimu kasutamise ulatust. Eesmärgipõhiste piiride

seadmine muutis võimalikuks poliitilise vabaduse määratlemise ja kaitsmise valitsuse sekkumise eest. Monarhi eesõigus võimule muutis alamate vabaduse ulatuse ja kaitstuse sõltuvaks teatud määral tema tahtest, seisund, mida peeti orja olukorrale sarnanevaks. Poliitilises süsteemis, kus eesõigused võimule puudusid, oli võimalik vabadus. Suveräänse võimuga ei saa enam arbitraarselt käskida, vaid selle ülesandeks on tagada vabaduse olemasolu. Sõnavaraliselt jäid nii absolutistlikud kui vabariiklikud teooriad juriidilisele, konstitutsioonilisele tasemele. Suveräänsust käsitleti osana riigist, mis räägib ja tegutseb läbi seaduste. (Skinner 2010: 31–33, 38) Kokkuvõttes võime täiendada S1 definitsiooni nii: suverään on riigi õigussüsteemis kõrgeima võimu teostaja, millele on omistatud autoriteet rahva või Jumala poolt teha ühiskonda siduvaid otsuseid, mida ei saa kahtluse alla seada, lähtuvalt olulistest eesmärkidest (vabadus, siseriiklik kord). Definitsioon on visualiseeritud joonisel 1.

Joonis 1 Ajalooline suveräänsuse mudel

Juriidilise süsteemi osana on suveräänsusel väga kindel vorm ja avaldumisviis. Samas defineeritakse suveräänsust kui ainuõigust otsustada oma riigi territooriumil (Koskennieimi 2005: 243). Suveräänne võim saab avalduda ka teistes valdkondades peale juriidilise süsteemi. Praeguseks on selge, kust pärineb suveräänne võim, aga pole selge, mis on või kuidas toimib võim. Järgnevalt keskendun võimu kui sellise uurimisele, Thomas Hobbesi abil.

Ta pakub selge kirjelduse võimu toimimisest inimsuhtes, mida hiljem peegeldab ja laiendab suveräänne võim. Rõhk on esmalt faktilisel võimul kahe inimese vahel, seejärel suveräänsel võimul kui positsioonil ning lõpuks küsimusel, kuidas suveräänse võimuga saab ühiskonda mõjutada laiemalt.

1.3 Hobbesi võim kui tegutsemise põhjus

Esimene võimu definitsioon oli, et võim on hierarhiline osapoolte suhtlusviis. Võimu omaja (kõrgemal hierarhias olija) sai alamat sundida käituma oma tahte järgi. Samas eeldatakse, et mõlemad osapooled aktsepteerivad hierarhia ja oma positsiooni legitiimsust. Keskaegses ühiskonnas on autoriteet legitiimne vägivalda monopoli omamise tõttu. Ühiseks hüveks loetakse kogukonna säilitamist läbi jõu vahendite, mistõttu vägivald on suveräänsuse tegutsemise ja legitiimsuse keskmeks. (Bartleson 2010: 91–93) Seevastu kui vägivald on suveräänse võimu toimimiseks tarvilik komponent, aga ebapiisav määratlemaks selle olemust, on vaja täpsemalt uurida, milles seisneb suveräänse võimu eripära. Uurimise alustamiseks tuleks võimu ja hierarhia side katkestada, sest hierarhias on juba võim ja vägivald omavahel seostunud. Hobbesi teoorias omabki iga inimene võimu ilma eelnevalt eksisteeriva hierarhiata.

Hobbes pakub välja kaks võimu faktilist definitsiooni, mis üksteist täiendavad. Mõlemad võimu aspektid ilmuvad loomuseisundis. Seal puudub institutsionaliseeritud valitseja, kellel on võim kehtestada ja jõustada seadusi. Esimene võimu definitsioon on selline:

„kasutada omaenda võimu oma äranägemise järgi oma loomuse säilitamiseks .. ja sellest tulenevalt teha ükskõik mida, mida ta oma otsustusvõime ja mõistuse järgi peab kõige sobilikemaks abinõudeks selleks [eesmärgi saavutamiseks]“ (Hobbes 1968:189)

Võim näitab indiviidi suutlikust tegutseda, suunates omatavad vahendid eesmärgi poole. Hobbes eristab naturaalselt, milleks on kehalised ja vaimsed omadused (jõud, mõistus, kavalus jne) ja instrumentaalset võimu, mis on vahendite kogum (rikkus, sõbrad, reputatsioon jne) soovitud hüvede hankimiseks. Võim kõige abstraktsemal tasandil on olevikus olevate vahendite kogum, millega saab omandada tulevikus soovitud hüvesid. (Hobbes 1968: 150)

Võimus olev instrumentaalne ratsionaalsus ehk parimate vahendite määramine eesmärkide efektiivseks saavutamiseks (Varkøy 2017: 13) on ühtlasi vaba, mitte-determineeritud

tegutsemise tingimuseks. Igaüks saab võimuga luua, välistada ja realiseerida erinevaid käitumuslikke valikuid, lähtuvalt enda valduses olevatest vahenditest ja eesmärkidest. Instrumentaalse lähenemisega on võimu vahendid mõõdetavad ja omandatavad, mida saab vajadusel üle kanda teisele. Loomuseisundis valitseva pideva sõjaseisundi pärast leiab Hobbes, et tarvis on institutsionaliseeritud toimijat, kelle kätte koonduks kogu võim. Suverään ongi keskne toimija, kellele inimesed omal nõusolekul annavad oma võimu (mis sisuliselt tähendab oma võimust loobumist) ja suverään laiendab nii oma haarde kogu ühiskonnale. Suverääni võim on üheaegselt nii seadusandlik võim kui ka legitiimne vägivalla monopol, mis allutab inimesed suverääni seadusandliku tahtega seatavatele tegutsemis- ja valikuvõimalustele ning loob kohustuse täita peaaegu alati suverääni tahet. Seadused saavad oma autoriteedi, sest need kehtestab suverään oma asümmeetriliselt võimupositsioonilt. (Saar 2010: 10; Baranger 2010: 56, 58)

Ülalkirjeldatud loogika alusel tuleb Hobbes võimu teise definitsiooni: „ühe inimese võim paneb vastu ja takistab teise tegevust: võim on lihtsalt .. ühe inimese võimu üleküllasus teise üle.“ (Hobbes 2017:66) Teisisõnu võimuga kaasneb paratamatult kontroll teise käitumise üle. Tegevuspõhine võimu käsitlus jõuab suveräänsusega kiiresti domineerimiseni, kus suveräänil ainsana on võim, millega saab ta determineerida, mida üldse teha ja mida inimesed teevad. Suverääni all muutuvad inimesed vabatahtlikeks orjadeks. See on ekstreemne ja absurdne väide (kuidas saaksime tahta olla orjad). Õnneks Hobbes ise nii kaugele ei lähe, mööndes, et suverääni all on vabadus seal, kus suverään tegevust ei reguleeri (Hobbes 2017: 292–293). Samas on Hobbesi loogikas paratamatu, et võim definitsiooni kohaselt on alati domineeriv, mis tekitab küsimuse, kust pärineb domineerimise legitiimsus.

James Readi vastuseks on, et Hobbesi jaoks toimib võim läbi fiktiivse kausaalse ahela. Teisest võimsam indiviid on ainus „põhjus“, mis sunnib teist inimest kuidagi teisiti käituma kui nad ise tahaksid, olles „tagajärg“. Read pakub välja kolm meetodit selle ahela toimimiseks: jõuga sundimine, veenmine ja käsutamine (ingl. *command*), viimane on suverääni võimu tuumaks. Käsutamise eripäraks on toimimine eelneval kokkuleppel, mis on tingitud ühiste huvide saavutamisest. Kokkulepet peab jõustama ja käsule allumine on võimalik, sest tunnustatakse enda kohustust täita käsku. Suverään on kõikvõimas üksnes kõigi poolt tunnustatud definitsiooni poolest, andes suveräänile positsiooni, millega ta teoorias saab kõiki mõjutada. Ta järeldeb, et selline käsuaהל teadlikult peegeldab mehhaanilist kausaalsuse ahelat, aga

tegelikult käskija ja alluva mõlemapoolne käsuaahela kehtivuse tunnistamine võimaldab käskudel põhjustada käitumise muudatusi ja seada sisse toimiv hierarhia. Kohustuste täitmine ja käskude andmine ei pea enam lähtuma alluvate huvist. Kord hierarhiasse integreeritud, kaotab alluva enesehuvi jõu seista vastu suveräänse võimu tegutsemisele. Instrumentaalne võim transformeerub nii abstraktseks fiktsionaalseks võimuks, millel on vajalikud omadused suverääni ülesande täitmiseks. (Read 1991: 511–517, 520–521) Read toob välja, et suveräänsuse tegelik võim toimib tänu ühistele teadmistele, et tuleb alluda suverääni käskudele. Siit omakorda võib edasi küsida, milline on suveräänse võimu laiem teadmistega seotud mõju ühiskonnale, kus võim ei ole piiratud enam käitumise juhtimisega kõige kitsamal tasemel. Ühtlasi avaldub siin Hobbesi panus suveräänsuse definitsioonile. Tema seatud tingimus, et suveräänsus saab kerkida üksnes läbi kokkuleppe, tähistab, et võimu hierarhia ja siduvate käskude andmine muutub võimalikuks üksnes inimeste ühisel tegevusega sündival ühise mõistmise raamistiku paika panemisega. S1-s olev eeldus, et hierarhia on ontoloogiliselt ette antud ja selle toimine ei sõltu inimeste jagatud arusaamadest, tühistab Hobbes täielikult.

1.4 Hobbesi suveräänne võim kui ühiskonna kujundaja

Järgnev arutlus on inspireeritud Rawlsi põhistruktuuri mõistest. Rawls on siin asjakohane, sest tema põhistruktuuri mõiste aitab esile tuua kus asub ja kuidas väljendub suveräänsuse positsiooni võim. Pärast jätkan Hobbesiga, keskendudes, kuidas suveräänsus defineerib mõisted ja jõuan tema loogikaga järeldusele, kus suveräänse võimuga kinnistatakse ja defineeritakse teatud eesmärgid ja väärtused, mida võimuga edendatakse.

Põhistruktuur on tegutsemise tausta raamistus, mis mõjutab indiviidide eesmäärke ja tegutsemisvõimalusi. Raamistus avaldub nii, kuidas põhilised poliitilised ja sotsiaalsed institutsioonid (nagu põhiseadus, omandiõigused, majanduse struktuur) omavahel kokku sobituvad, määramaks üldjoontes (läbi reeglite, kohustuste, protseduuride) kuidas ühiskond toimib. Põhistruktuuri moodustavad printsiibid ei määra täpselt institutsioonide tööd, vaid seab üldised tegutsemispiirid. Rawlsi hinnangul peaks põhistruktuuri aluseks olema tema õiglusprintsiibid. (Rawls 2015: 41–42) Erinevus, mis tekib minu ja Rawlsi vahel on, et esiteks on minul põhistruktuuri aluseks suveräänse võimu tegevus. Teiseks pole rõhk institutsioonidel, vaid olulisematel teadmistel, mis läbi suveräänse võimu ühiskonnas kinnitatakse ja reguleerivad nii institutsioonide moodustamist kui toimimist.

Jätkates Hobbesiga, on suverääni võimu eksisteerimise lõppeesmärgiks tagada siseriiklik rahu. Rahu on Hobbesi jaoks olulisim väärtus, sest see tuleneb objektiivsest üldisest reeglist sobitada aktiivselt võimaluse korral rahu, taganedes vajadusel oma õigusest eeldusel, et teised teevad samamoodi (Hobbes 1968:190). Eesmärgi täitmiseks on vaja lisaks jõule tervet kogukonda siduvaid mõisteid (ehk vahendeid) nagu seadused, kohustused jms, mis suudavad tagada pikaajalise stabiilsuse. Kuna võim toimib rahu väärtuste alusel, siis omakorda peavad tekkivad uued mõisted väljendama, kuidas võim panustab läbi mõiste rahu saavutamisse. Suverääni esindab nii „vahekohtuniku või kohtuniku mõistust, kelle kohtuotsust mõlemad [lepingu sõlminud inimesed] peavad täitma“ (Hobbes 1968:111). Suverään teeb lõplikult (või ülimalt) eristuse õige ja vale, rahu ja sõja jne vahel ning jõustab neid eristusi ühiskonnas. Tema võim ulatub välja sõnade tähendusteni, fikseerides need, sest ainult läbi poliitilise sõnavara reguleerimise saab üles ehitada püsivalt korrapärase ja kodusõja vaba ühiskonna. (Bartleson 1998: 150–151)

Sedasi arutades on kerge näha, kuidas suveräänne võim seondub teiste mõistetega. Näiteks vabadus Hobbesi loogikas on see tegutsemisvaldkond, mis rahu ei ohusta ja pole vajadust suveräänil reguleerida. Hobbes tunnistab nii ühise ja erakasu olemasolu, muutes vabaduse seotuks erakasuga. (Hobbes 1968: 226, 262–264) Kuna rahu liigitub ühiskasu alla, siis tegutseb suveräänne võim üksnes avalikus sfääris (mõtteline tegutsemisala, milles toimitakse terve ühiskonna huvides ja eeldatavasti saavad kõik kasu). Loomulikult on kahe sfääri piir suveräänse võimu määrata, sest suverään saab otsustada, et mingi erasfääri tegevuse reguleerimine on vajalik rahu hoidmiseks. Jätkates on võimalik näha, et suveräänses võimu tegevuse kirjeldamise jaoks kerkib esile, on omavahel seotud ja määratletud terve rida uusi mõisteid (nt võrdsus, autonoomia, iseseisvus) ning arusaamu (kuidas toimib võim, milline on seaduse olemus, kuidas suhestuvad valitseja ja valitsetavad), mis tähendab, et suveräänne võim on poliitilise ühiskonna igapäevase toimimise ja maailmavaate alguspunktiks. Kõik need elemendid kirjeldavad mida teeb suveräänne võim, mis on selle piirid, millistes valdkondades see toimib jne.

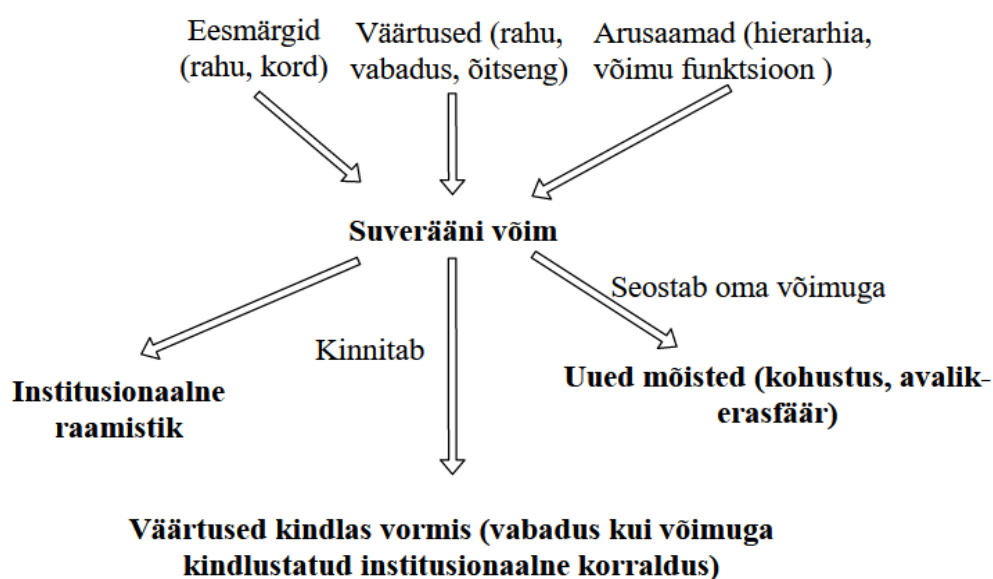
Liites siia võimu kirjelduse kui käitumise põhjustaja ja domineerija, siis suveräänne võim teeb praktikas nähtvaks läbi allumissuhete struktureerimise ja jõustamise erinevad poliitilised ideed ühiskonna toimimisest, mis omakorda legitimeerivad allumissuhteid. Iga suveräänse võimu otsus ja sellele allumine tähendab kinnitada ja taastoota neid väärtusi/arusaamu, mis

sellise võimu üldse võimalikuks tegid. Ühelt poolt kattub see S1-ga, kus võimu toimine sõltus Jumala tahte täideviimisest (hoida ühiskonnas läbi seaduste korda). Hobbesi panus on muuta teoreetiline alus liikuvaks, s.t. iga eesmärk ja väärtus, kui see on kõigi inimeste huvides ja pole loomuseisundis saavutatav, võib muutuda suveräänse võimu legitimeerijaks. Teisalt näib, et poliitikal puudub iseseisvus, kui põhjanevad mõisted, arusaamad ja väärtused on juurdunud suveräänse võimu kaudu ning poliitikas toimub ainult haldusjuhtimine ja olemasoleva reformimine.

Enne edasiminekut kritiseerin väidet, et suveräänne võim kontrollib nii suurel määral poliitika aluseks olevaid mõisteid ja arusaamu. Kalmo on suveräänsust defineerinud kui avaliku võimu kasutamist riigisiseste kohustuste loomiseks ja õigust lõplikult otsustada, millised õigusnormid riigi territooriumil kehtivad, ilma väliste normide sekkumiseta (Kalmo 2020:46–47). Suveräänne võim ise ei sisalda selles kirjelduses väärtusi. Pigem on selline suveräänne võimu keskmes poliitiliste väärtuste tunnustamine ja võimu väljundiks on seadused, mis jõustavad neid väärtusi ühiskonnas (Bialasiewicz & Eckes 2020). Analoogselt pole mõisted nagu autonoomia, võrdsus jne, defineeritud üksnes võimu kaudu, vaid suveräänse võimuga tunnustakse nende kindlat vormi. Funktsioneerimise vaatepunktist on minu järelalus, et suveräänse võimu kaudu kujundatakse teisi mõisteid selge liialdus.

Vastus sellele kriitikale on järgmine. Volk kirjutab, et suveräänsusega sätestatakse millised arusaamad on vajalikud riigis korra hoidmiseks, milline on seaduste loomus ja kuidas toimib avalik võim (Volk 2019). Tegemist on teadmiste loomisega. Võimu kasutamine kohustuste loomiseks ja õigusnormide üle otsustamiseks eeldab samuti, et nende mõistete sisu on läbi võimu mõiste defineeritud. Näiteks liberaalses riigis on isikuõigused isikule omistatud võim tasakaalustada valitsuse tegevust (Arendt 1990: 152). Võimu aluseks olemine poliitikale toobki kaasa, et iga kasutatav mõiste ja arusaam, mis mõjutavad kuidas inimesed käituvad, on võimu spetsiifilised avaldused. Vastasel korral ei ole suveräänne võim üliluslik, kui selle aluseks olevad mõisted säilitavad oma eripäraseid tähendused, mille kaudu hakatakse vastu suveräänse võimu tegevusele. Näiteks Wolffi kirjelduses kohustus moraalses tähenduses (olla autonoomne) tühistab vajaduse täita võimuga tekitatud kohustust (Wolff 1998:18). Võimu mõistega defineeritud kohustus oleks tunnustamine, et kellelgi on õigus nõuda teiselt teatud käitumisviisi. Samas tuleb mõnda, et võimuga ei saa tegelikkuses täielikult kõiki mõisteid defineerida ja alati leidub neis mõistetes alternatiivseid allikaid (nagu moraal). Omakorda

kaastakse protsessi erinevad väärtused ja arusaamad, et nende sisu ümber defineerida võimule sobival moel. Näiteks vabadus pole enam võimu vastand, vaid vabadus võib olla võimuga tekitatud püsiv rahuseisund. Sedasi on võimalik võimuga luua teadmisi mõistete sisu kohta, mis raamistavad, kuidas seatakse üles põhilised poliitilised institutsioonid ning kuidas need üldjoontes toimivad. Näiteks kui õigus ja kohustus on riigis mõisted, mida suveräänne võim defineerib juriidika valdkonda kuuluvaks, siis kohtud saavad lahendada küsimusi kohustuste ja õiguste tasakaalustamise vahel üksnes juriidilises mõttemaailmas. Hobbesi loogikaga õnnestus näidata, et suveräänne võim on aluseks teadmiste, mis reguleerivad kõige fundamentaalsemal tasemel riigi toimimist. See mõte on kokku võetud joonisel 2.

Joonis 2 Suveräänse võimu mõju teadmiste

Sõnastatud järelduses on kaks probleemi. Esiteks pole selge, kuidas suveräänse võimuga pannakse paika mõistete sisud. Teiseks on absurdne väita, et suverään kui kindel toimija paneb täpselt paika iga arusaama ja mõiste sisu. Erinevalt Hobbesi teooriast pole vabariiklikes käsitlustes kõikvõimast suverääni. Aga kui suveräänse võimu ja mõistete sisu kujundamise side on omane suveräänsusele, on vaja seletada, kuidas rahvasuveräänsusel põhinevas riigis need protsessid töötavad. On vaja teistsugust suveräänsuse käsitlust, kus võim pole koondunud ühe keskse toimija kätte. Mõlema probleemiga aitab siinkohal Michel Foucault ja tema käsitlus võimust.

2. Foucault' võimu ja teadmiste käsitlus

Antud peatükk tegeleb Foucault' võimu käsitlusega. Võttes aluseks eelmise peatüki järelduse, et suveräänne võim avaldub läbi teadmiste loomise, mis on aluseks riigi põhistruktuurile ja siin Foucault' seose teadmiste ja võimu vahel, kaitsen väidet, et suveräänsus koosneb mitmetest omavahel seotud diskursustest, mis loovad üldise tegevusruumi.

Foucault erineb radikaalselt Hobbesi võimu käsitlusest. Hobbesi suverääni võim toimib läbi keelavate reeglite (seaduste) kehtestamise, allutades inimesi (Foucault 2005: 92–95). Foucault' uurimustes on võim hoopis toodab reaalsust, subjekte ja teadmisi (Foucault 2014). Nii vabaneme kujutlusest, et võim üksnes piirab. Järgnevalt lisanduvad uued mõisted, mis on vajalikud suveräänse võimu seletamiseks. Need on võimusuhted (mis sisuliselt kattub võimuga), teadmised ja diskursus. Alustame võimusuhete kirjeldamisega.

2.1 Foucault' võim kui jõuvahekordade nimetus

Siiani võimust kirjutades eeldasin, et see on iseseisev monoliitne mõiste/nähtus. Foucault vaidlustab selle: „võim ei ole institutsioon ega struktuur, see ei ole kellelegi konkreetsele antu voli: võim on nimi, millega tähistatakse keerukat strateegilist situatsiooni .. ühiskonnas.“ (Foucault 2005: 102). Foucault' meelest on faktilise võimu aluseks jõuvahekorrad, s.t. relatsioonid, mis ühendavad omavahel eri inimesi, valdkondi, institutsioone jms (Danaher *et al* 2000: 71), ja koosnevad kõigest, mis inimesi vähegi ajendavad mingit eesmärki täitma. Tüüpiliselt kirjeldab ta võimu toimimist läbi tehnikate ja protseduuride, mis sisaldavad eesmärgipäraseid konkreetseid tegevusi (nt füüsiline karistamine, demograafiliste andmete tabelisse kandmine). Jõuvahekordi iseloomustab ta viie tunnuse kaudu.

1. Võim pole omadus, vaid realiseerub üksnes nendes rohkearvulistes punktides, kus jõuvahekordi rakendatakse.
2. Võimusuhted on leitavad igas elu valdkonnas.
3. Võimusuhted on ühiskonnas hajutatud, pole keskust, mis neid kõiki kontrolliks.
4. Võimusuhted on alati eesmärgipärased ja mittesubjektiivsed.

5. Võimusuhte struktuuri teine pool on vastupanu ehk võimalus pidurdada või soodustada jõuvahekorra toimimist, mida ta nimetab vabaduseks. (Foucault 2005:101–106, 149–151)

Jõuvahekordade paljususe ja võimu keskpunkti puudumise tõttu toimub jõuvahekordade vahel pidev võistlus, mis tingib erinevaid käitumis- ja mõtlemisviise. Võimu olemuslik produktiivsus tekitab pidevalt uusi jõuvahekordi, mis takistavad teiste võimusuhte domineerimist. Koos võetuna tähendab see, et ükski võimusuhe ei saavuta enda eesmäärke täielikult, vaid erinevad võimusuhted suuremal või vähemal määral üksnes mõjutavad kuidas inimesed käituvad ja mõtlevad. (Danaher *et al* 2000: 77–79)

Rääkides võimusuhetest, rõhutab Foucault, et hoolimata nende avaldusviisist (seadused, institutsioonid jms), on võimusuhetes alati kaks partnerit, kus üks teostab võimu teise üle. Partnerid on mõlemad aktiivsed subjektid, s.t üks ei allu passiivselt teisele ja nii teostavad mõlemad vastastikuselt võimu üksteise peal. (Foucault 2011a: 297–299) Võim olemuselt on:

„kogum võimalikke tegevusi mõjutavaid tegevusi .. see innustab, sisendab, eksitab, teeb lihtsamaks või keerulisemaks; see avardab või piirab .. [on] viis tegutseda ühe või mitme tegutseva subjekti suhtes niivõrd, kuivõrd nemad tegutsevad või on tegevusele vastuvõtlikud“ (Foucault 2011a: 299)

Tegevused ei mõju otseselt inimestele, vaid nende võimalikele või tegelikele tegevustele. Võimu mittesubjekttiivne iseloom tähendab, et see on sügavalt juurdunud ühiskondlikus elus ja võimuta pole võimalik sotsiaalne tegevus. Siiski on olemas pidepunktid, mida Foucault nimetab institutsioonideks. Institutsioon on ajas püsiv kogum valdkonnaspetsiifilisi võimusuhteid inimeste vahel, nt kool, perekond, sõjavägi jne (Danaher *et al* 2000: 36–37). Institutsioonid loovad eristusi vastavalt oma tegevusvaldkonnale, määrates otseselt ja varjatud kujul tegutsemise reegleid. (Foucault 2011a: 302, 304).

Omakorda toimivad võimusuhted madalaimal ja süsteemi tasandil. Esimene puudutab lokaalselt indiviidi ja tema käitumist, nt läbi distsipliini, kus eesmärgid on sageli selgesti kellegi teise poolt sõnastatud. Terviksüsteemid arenevad välja madalaima taseme jõuvahekordade omavahelisel kombineerumisel, tugevdamisel, nõrgendamisel, laiendes nii terviksüsteemideks, kus otseselt keegi pole eesmäärke sõnastanud ent ometi juhatab ja reguleerib süsteem terve populatsiooni toimimist. (Foucault 2005: 104–105, 151–153; 2011: 214–215; 2014) Igapäevaelus loovad kõik mainitud võimuvormid kategooriaid ja sõnavara normaalsuse defineerimiseks, millega proovitakse allutada ja kontrollida, millistes piirides

inimesed käituvad ja mõtlevad. (Foucault 2011a: 284–285; 2011b: 211–212, 221) See aspekt viib teadmise mõiste juurde.

2.2 Teadmine kui võimu lahutamatu kaaslane

Teadmist (ingl. *knowledge*) klassikaliselt defineeriti: lause *p* on teadmine ainult kui *p* on tõene; keegi usub, et *p* on tõene ja *p*-d peetakse tõeseks põhjendatult (Carter & Littlejohn 2020: 5.11). Foucault teadmise mõiste osutab teatud ajas, kohas ja inimeste hulgas kehtinud argimõistuslikele tõdedele ehk mida umbisikuliselt teati tõene olevat, mille alusel kujunevad konkreetset teadmised (Foucault 1972: 181–183). Teadmine on miski, millega piiritletakse asjade mõistmist (sündmuse, tegevuse, suhte jms) ja üksnes mõistmise piirides saab tegutseda (Spivak 2009: 38). Teadmised pole objektiivses mõttes tõesed või väärad, need on kellegi vaatepunktiks, millelt asju mõistetakse. Lisaks on tegu väidetega, mis antakse tegutsejale tema keskkonna poolt, mille internaliseerimisega tekib mõistmine. Kui tegemist pole objektiivse teadmisega, siis on Foucault avatud relativismile ehkki ta oma uurimustes näib olevat seisukohal, et tema leitu on objektiivselt tõene. (Miller 1990: 117–119) Teadmised on enamasti (teadvustamata) alusprintsipiibid, mis seostavad ja annavad tähenduse erinevatele asjadele. See protsess toimub suuresti läbi teadusliku tegevuse, kus tegevuses olijad (nt arstid) panevad läbi protseduuride ja tehnikate paika klassifikatsiooni, millega saab teoreetiliselt liigendada ja sildistada asju (inimesed, ideed jne) (Danaher *et al* 2000: 17). Viimasena on teadmine ja võim seotud omavahel nii, et iga võimusuhte rakendamine sõltub teadmistest ja teadmised on võimusuhte teostumise tulemused (Foucault 2014: 43–44). Võimu ja teadmiste kohtumispunktiks on diskursus (Foucault 2005: 110).

2.3 Diskursus kui võimusuhte ja teadmiste kohtumispaid

Diskursus Foucault järgi tähistab keele rolli kogemuste kujundajana. Põhiteesiks on, et keele kaudu pakutakse see „pind“, millele toetudes saab tegutseda, rääkida ja asjadest aru saada. (Danaher *et. al* 2000: 31). Diskursus osutab tähenduse struktuurile, mis eelneb ja muudab võimalikuks igasuguse tegutsemise. Foucault läheneb ajalooliselt, otsides empiirilisest tegevusest neid diskursuse välju, milles toimunu asus tingima tähenduse struktuuri. Välja mõiste osutab sotsiaalsele tegevusalale (nagu kunst, haridus, teadus jne), milles on omad protseduurid, reeglid, positsioonid jms, mis reguleerivad inimeste käitumist. Diskursus on vahend, mille kaudu väli neid reegleid väljendab. Foucault diskursus koosneb piiratud koguses lausungitest (ingl. *statements*), mis omavahel on seotud ja moodustavad konteksti. Lausungid

seavad tingimused, mida konkreetses väljas saab tõseks pidada. Lausungeid saavad väljendada üksnes selles valdkonnas tegutsevad autoriteetsed isikud (nt arstid meditsiini diskursuses). (Danaher *et al* 2000: 32–33, 35; Laclau 2015: 385–386, 390–391). Näiteks USA õigussüsteemis sai keeleliselt võimalikuks rääkida naiste seksuaalse väärkohtlemise eksisteerimisest alles pärast lausungi „naised pole meestega võrreldes täisväärtuslikud subjektid“ kritiseerimist, mis varjas erinevaid abielus olevaid vägivalla vorme. Lausungi kritiseerimine tõi kaasa diskursuse muudatuse, mis tegi erinevaid vägivalla liike õiguse väljas nähtavaks. (Danaher *et al* 2000: 35)

Tõeväited on sellises käsitluses sõltuvad diskursiivsetest praktikatest. Nimetades neid tõemängudeks on diskursuses paika pandud (harva keskse toimija poolt) protseduurid, põhimõtted ja reeglid, mille abil proovitakse täielikult määrata, kas miski on tõene või mitte. Igas ühiskonnas on omad poliitilised tingimused, mille abil on võimalik tõeseid väiteid moodustada. (Allen 2017: 190) Reeglid tõemängudes tekivad läbi võimu teostumise ja nii kujuneb kahepoolne suhe. Võimu kaudu luuakse tingimused teadmisteks ja iga teadmine, mis nende tingimuste alusel luuakse, tugevdab seda võimu. (Foucault 2011b: 233) Seepärast toimib diskursus erinevates olukordades ja võimupositsioonides olevate inimeste vahel, kes kasutavad diskursuse reegleid enda eesmärkide tarbeks. Nii tekib keerukas, omavahel läbipõimunud ja ebastabiilne strateegiline olukord, kus diskursus võib täita mitut ülesannet: olla võimu vahendiks, avalduseks, takistuseks, vastupanupunktiks. (Foucault 2005: 110–112)

Diskursus ei alluta osalejaid puhta sunniga. Foucault oma uurimustes keskendus sellele, kuidas diskursus ja võimusuhted allutavad inimesi kontrollile, aga jättis välja vabatahtliku valiku nõustuda diskursuse reeglitega. Reeglid ja normid võivad raamistada ja olla osa tegevuste kogumist, aga, nagu toonitab ka Foucault, ei määra need otseselt subjekti tegutsemist (analoogiliselt ütlevad malemängu reeglid, mida mis nupuga tohib teha, aga mängu käigus ei determineeri ühtegi tehtavat käiku), sest võimusuhetes peab olema võimalik reageerida ja valida erinevate käitumisviiside vahel. (Miller 1990: 121–123; Foucault 2011a: 300).

Teades Foucault' lähtepunkte, kirjeldan Foucault' arvamust suveräänsest võimust ja kuidas tema enda mõistetega on võimalik välja töötada käsitlus suveräänsusest kui diskursuste kogumist.

2.4 Foucault' mõistetega suveräänsuse võimu kirjeldamine omavahel seotud diskususte kogumina

Foucault' võimu ja Hobbesi suveräänse võimu käsitlemise kõrvutamisel on koheselt näha, kuidas Foucault tühistab mitmed Hobbesi järeldused. Kui võim pole omatav, siis muutub Hobbesi ühiskondlik leping võimatuks. Võimu kontrollimatus välistab, et absoluutse võimuga suveräänile ei saa alamaid vastu hakata. Lõpuks Hobbes rõhutab suverääni kui õigussüsteemi keskpunkti (suverään on seaduste looja ja seadustele kuuletumise kohustuse tagaja (Baranger 2010: 56–57)), aga jõuvahekordade paljususe fakti tõttu on suverään tegutsev üksnes õiguse diskursuses ega pole seega ülim (ei koonda ega reguleeri kõikvõimalikke diskursusi). Erinevused on olulised, sest läbi Foucault' muutuvad Hobbesi eeldused enesestmõistetavast ajalooliselt sattumuslikeks, mis kinnitab, et suveräänsest võimust rääkimist juhendavad diskursiivsed reeglid ja normid. Omakorda osutab reeglite ja normide olemasolu ning nende muudetavus, et inimesed ei pea ainult alluma suveräänile, vaid muutes diskursust, saavad nad suverääni korraldustele vastu seista. Seeläbi on suveräänne võim ehtne Foucault' võimusuhe ja seda mõtet arendan hiljem edasi.

Foucault' ja Hobbesi kattuvus on, et mõlemad peavad suveräänsust süsteemi nähtuseks, mis reguleerib riigi inimeste käitumist ja mõtlemist ning moodustub indiviidide valikutest. Mõlemad alustavad võimu kirjeldamisest empiirilises reaalsuses. Hobbesi võimukäsitluses olev teoreetiline ühtsuseprintsip (võim on alati vahendite kogum teise piiramiseks) muudab suveräänse võimu avaldumise üha juriidilisemaks, absoluutsemaks. Samal ajal Foucault jääb võimu uurimisel tasandile, kus see avaldub vahetult kahe osapoole vahel, kes üritavad üksteise käitumist juhtida, mistõttu võimusuhted on heterogeensed. Need lähenemiserinevused viivadki vastuolus olevatele järeldustele. Suveräänne võim on Foucault' meelest õigustega varjatud domineerimissuhe, mille avaldub läbi konkreetsete institutsioonide ja võtete indiviidide allutamiseks. Tegu on sellisel juhul vägivallaga, suveräänne lõplik otsustusõigus ja selle rakendamine kaotab alamatelt ainult teoreetiliselt (isegi vägivallaga avalduv võim ei suuda tegelikkuses kontrollida lõpuni välja teise tegevust) võimalused teisiti käituda, muutes taas suveräänse võimu olemuslikult seotuks vägivallaga. (Foucault 2011a: 298; 2011b: 210–212) Seega on suveräänne võim järjekordne vägivalla avaldumise vorm.

Vastupidiselt Foucault'le, saame tema pakutud mõistetega ümber defineerida suveräänse võimu. Aktsepteerides, et suveräänse võimu tegutsemiskohaks on põhistruktuur ja võim

avaldub läbi teadmiste loomise paljudes diskursustes, pole suveräänsus enam keskpunkti nähtus, vaid erinevate diskursuste kogum, mis on arenenud süsteemi tasandile. Varasemad käsitlused, mis rõhutasid suveräänsuse juriidilist poolt ja domineerivat külge, tabasid ainult ühe osa sellest komplekssest nähtusest. Eelnevalt osutasin, kuidas suveräänsuse aluseks on väärtused ja selles diskursuses osalesid poliitika teoreetikud, kes esitasid väiteid, milline peaks suveräänsus olema poliitiliste vabaduste/hierarhia seisukohalt. Suveräänsuses on koondunud rahvusvahelise suhete, iseseisvuse, võimu olemuse, poliitilise kohustuse, riigi põhiliste institutsioonide, poliitika eesmärkide, liikmete eristamise jms diskursused. Nimetagem neid siin põhidiskursusteks, ehk võimu ja teadmiste väljendusi kindlates valdkondades, mis on tarvilikud poliitika toimimiseks. Sõnavara, reeglid, normid, perspektiivid, seletused, mõisted jne, mis ise on alanud madalaimal tasemel inimeste eesmärgipärasest tegutsemisest, kuid mille omavahelisel kombineerumisel tekib raamistus kogu poliitikale ja institutsioonides toimuva. Põhidiskursused on omavahel kõik seotud, sest olles aluseks riigi toimimisele, ei saa nende vahel olla suuri vasturääkivusi. Seepärast mõjutab nt võimu diskursus juriidilises diskursuses kohustuse ja õiguste mõisteid, mis omakorda määratlevad kes on riigi liige jne. Mõistete defineerimine toimub suveräänsuses diskursuste omavahelise interaktsiooni käigus, mitte absoluutse võimuga suverääni kaudu, nagu varasemalt osutasin Hobbesi suverääni võimu arutluses.

Suveräänsuse ülimuslikkuse saab ümber tõlgendada kui alguspunkti, mis on kaasanud kõik vajaliku, et riiklik süsteem ja selles leiduv poliitika oleks mõistetav inimestele. Ei saa väita, et see alguspunkt jääb muutumatuks, pigem on võimalik, et põhidiskursuste poolt mõjutatud teised diskursused võivad pöörduda suveräänsuse vastu ja asuda muutma seotud põhidiskursustes olevaid võimusuhteid/teadmisi. Hinnaks on, et suveräänsus meenutab Foucault' võimu nominalistliku definitsiooni: suveräänsus on nimi, millega tähistame keerukat institutsionaalset korraldust riigis, kus institutsioonid on kõik ühendatud erinevate diskursuste kaudu. Definitsiooni nõrkusena ei saa suveräänsust deklareerida (nt ENSV 1988 suveräänsusedeklaratsioon), sest suveräänsus on teatud mõttes alati olemas olnud igas poliitilises ühenduses. Tekib küsimus, mis teeb suveräänsuse unikaalseks, et seda on võimalik välja kuulutada. Foucault' suveräänsuse kirjeldus siin ei aita, aga kritiseerides, mis on puudu Foucault' kirjeldusest, on võimalik leida minu kirjeldusele võimalik eripära.

Ühe vastuse leiame artiklist, milles kritiseeritakse Foucault' suveräänsuse käsitlust. Foucault' suverään oli huvitatud üksnes enda eksistentsi jätkamisest läbi seaduste, mille eesmärgiks oli suverääni ohustajate hukkamine. Puudused Foucault' suveräänsuse definitsioonis on, et suverääni tagatud seaduslik kord oli peaaesjalikuks aluseks riigis korra püsimisele, mitte hukkamiseks. Foucault ei seleta kuidas toimib rahvasuveräänsus (pole võimu keset), sest ta toetub üksnes kuningale kui suveräänsuse keskpunktile. Nii läheb kaotsi suveräänsuse eriomane sümboolne mõõde kui teadmiste esitleja ühiskonnas. (Singer & Weir 2006: 447–452)

Sümboolsus on seotud võimu esindamisega, millega tehakse nähtavaks jagatud ja tähendusrikas ühine maailm. Kuninga (suverääni) võim tekitab „lava“ ehk mõttelise ühiskondliku ruumi, kus võim saab toimida. Teiseks annab kuningas abstraktsetele ideedele (õiglus, kord, rahu), kindla kuju (nt õiglus on ausameelsus), ja juhib nende alusel ühiskonda läbi rituaalide, deklaratsioonide, instutsioonide jms. Demokraatlikus maailmas on suveräänne võim lahustunud ühiskonnas. Selle tulemusel muutuvad kõik riigi toimimisega seotud ideed kritiseeritavaks ja muudetavaks. Tekib tõediskursuste paljusus ja võistlus, nõrgestades suveräänse võimu sümboolsust. Sellest tulenevalt ei saa demokraatias kehtestada poliitilise võimu kaudu ühtset maailmavaadet. Suveräänne võim on sellises olukorras suuresti nähtamatu ja võimetu kandma kindlaid teadmisi. (Singer & Weir 2006: 452–457)

Niisiis vastus mulle oli, et suveräänsel võimul on sümboolsuse mõõde, millega suverään saab ühiskonnas sätestada, kuidas abstraktsetest ideedest räägitakse ja aru saadakse, muutes võimalikuks ühise tähendusrikka maailma. Kuulutada välja suveräänsus on teha nähtavaks ühine maailm läbi põhidiskursuste. Seda mõtet arendan hiljem edasi Arendti abil. Kõige huvitavam selle käsitluse juures on „lava“ metafoori kasutamine. Suveräänne sümboolne võim loob ruumi, kus erinevad ideed (õiglus, kord) ja võimusuhted muutuvad nähtavaks (Singer & Weir 2006: 453). Samas tuleb sümboolse võimu otsimisega tänapäeva maailmas olla ettevaatlik, sest Singeri ja Weiri sõnul ei ole demokraatlikus ühiskonnas sümboolne võim selgelt leitav.

Artiklist ei tule selgesõnaliselt välja, kas demokraatlikul suveräänil on valdkond, kus see saab oma sümboolset võimu tugevdada ja ilmutada. Suveräänsus demokraatias avaldub üksnes poliitika ja juriidika valdkondades. Problemaatiline eeldus on, et poliitika kaudu saab luua tähendusrikka maailma üksnes siis, kui ühiskonnas pole ebamäärasuse printsiipi, millega on

võimalik kõik kahtluse alla seada. Antagonistliku demokraatia mudeli järgi ongi poliitika olemuseks pidev erinevate tõeväidete omavaheline võistlemine, kus võimuga välistatakse ja kinnitatakse mingid praktikad, reeglid jms, et ühiskondlikku elu reguleerida. Võimusuhetega pannakse kokku ühiskondliku tegutsemise väli või ruum (Lipping 2016: 83–85). Nii pole demokraatliku suveräänsuse ebakindluse printsiip mitte takistus, vaid järjekordne poliitika raamistamise põhimõte, milles kodanikud saavad osaleda pidevas loomise ja konflikti protsessis. Foucault' järgi on ka võimusuhetele omane agonism. Vabadus kui võimu teostamise tingimus ja üheaegselt võimu teostamise vastandus, eitus, toob kaasa suhte „mis on ühteaegu nii vastastikune innustamine kui ka võitlus; mitte niivõrd mõlemat osapoolt halvav .. vastaseis kui pidev provokatsioon“ (Foucault 2011a: 301). Diskursustes ja nende vahel toimub poliitikas niisugune pidev toetamine ja võistlus, kus suveräänsus teeb sellise agonismi võimalikuks läbi kõiki haarava raamistiku pakkumise. Demokraatias võimaldab suveräänsus kui alus ja nähtavaks tegija kõigil osa võtta sellest protsessist.

Siin osutan mahu huvides lühidalt Habermasi kommunikatiivse võimu tähtsusele agonismi protsessis. Kommunikatiivne võim on teadmisi loov protsess, kuna kaks suhtlevat partnerit jõuavad ratsionaalsel veenmisel ühisele seisukohale, millega nõustumine juhib käitumist. Kommunikatsioon on foucault'lik võimusuhe, sest see on mittesubjektiivne pidev põhjendamisprotsess, mis aitab inimestel kollektiivselt üksteise tegevust suunata. (Flynn 2004: 435, 437, 445) Demokraatlik suveräänsus kui põhidiskursuste kogum raamistab läbi reeglite ja sõnavara agonistliku kommunikatsiooni protsessi.

Lõpetuseks Foucault' võim loob läbi reeglite kehtestamise tegevusrume, milles avanevad mitmekesised võimalused teiste tegutsemise juhtimiseks. Ruum ise on läbipaistmatu ja ettearvamatu, mistõttu pole selgeid piire ja reegleid, mis täielikult kontrolliks tegevusi ja võimalusi. See ebamäärasus toob kaasa ruumi avatuse, s.t. iga inimese tegevus, suhe ja asi ruumis võib muutuda uueks reegliks, piiriks või võimaluseks. (Han 2022: 20–21) Ruumilisust kinnitab Foucault' nii: „[Võim] toimib *võimaluste väljal*, kus on .. aktiivsed subjektid“ (Foucault 2011a: 299, minu kaldkiri). Põhistruktuur ongi riigis tegutsemist võimaldavaks väljaks ja põhistruktuuri võimalused on omakorda põhidiskursuste poolt kujundatud.

Suveräänsuse teine definitsioon S2: mõiste, millega seotakse omavahel erinevad riigi ja poliitika aluseks olevad diskursused ja tegevused, mis loovad poliitilise tegevusruumi ning mida ilmestab agonistlik suhtlusprotsess. Institutsioonide kaudu muutuvad diskursused ja

nende omavahelised suhted nähtavaks, suunates tegevust läbi diskursuste sõnavara ja reeglite. Tegevuse käigus kas tugevdatakse või nõrgestatakse diskursuste reegleid, norme jms, tuues kaasa muutusi poliitilise ruumi toimimises.

Tänapäevased mõtlejad on teinud sellele lähenemisele kriitikat, millele siin kahjuks vastata ei jõua. Bartelsoni meelest on suveräänsus üksnes tühi diskursiivne praktika. Selle mõiste kaudu korrastatakse poliitikaga seotud teadmisi, aga suveräänsuse mõiste on võimalikkusse tingimus, et saaks üldse hoomata teadmisi, mis toetuvad mõistete vastandumisele (oma-võõras, õige-vale). Vastandite võimalikkuse tingimusena pole suveräänsus otseselt seotud kummagi poole sisuga. Lisaks ei adresseeri minu käsitlus suveräänsuse liiasuse probleemi, kus see on korraga osa ja samaaegselt väljaspool kehtivat korda. (Bartleson 1998: 50–52; Lipping 2010: 200)

Siinkohal lõpetan suveräänsuse võimu käsitlemise ja liigun edasi autoriteedi mõiste seletamise suunas, mis sobituks minu suveräänsuse tõlgendusega.

3. Arendt, autoriteet ja suveräänsus

Antud peatükis tegelen Hannah Arendti autoriteedi ja tema enda teooriaga, leidmaks suveräänsuse autoriteedi mittesubjektiivsel kujul avalduvat vormi. Otsingu vajaduse tingib fakt, et esimeses peatükis sätestati, et autoriteet on legitimeeritud võimu kasutaja. Minnes üle Foucault' võimu käsitusse, on keeruline leida ühtset põhidiskursuste kaudu legitimeeritud võimu kasutajat. Sel põhjusel pöördungi Arendti poole, et välja töötada teistsugune autoriteedi kontseptsioon, mis ei vaja legitimeerimist ega võimu kasutajat. Minu argument on kolmeosaline: esiteks seletan Arendti autoriteedi käsitlust kui traditsiooni hoidjat. Teiseks näitan kuidas traditsioonile kuulub autoriteet läbi Arendti enda teooria foucault'likus tõlgenduses. Kolmandaks demonstreerin, kuidas suveräänsuse traditsioon saab alguse riigi asutamisega. Seejärel võtan kokku suveräänsuse autoriteedi kui ühise ja ajas püsiva siduva maailmavaate.

Võim kui miski, mis pole kellegi täieliku kontrolli all, teeb raskeks tabada autoriteedi olemust. Autoriteet, nagu on väljendanud Wolff, mis kehtib igapäevaelus, on kindlale isikule (või grupele) kuuluv õigus tekitada teisele inimesele kindlal moel käitumise kohustus ja oodata, et teine teadvustab kohustuse olemasolu ning täidab seda. Legitiimse autoriteedi tunnistamine tähendab alluda autoriteedi käskudele sõltumata käsu sisust. (Wolff 1998: 4–6, 9) Kui õigus on vahend tekitada teisele kohustus, mida ta peab täitma isegi vastu enda tahtmist, siis on õiguse sisuks Dahli võimu käsitus: isik A suudab panna B-d tegema seda, mida ta muidu ei teeks (Dahl 1957: 202–203). Seega kui õigus on võimu vahend ja õigus on autoriteedi valduses, siis omab autoriteet võimu. Selline autoriteedi-võimu käsitus otseselt ei maini teadmiste mõõdet, mis aitab eristada erinevate autoriteedi vormide vahel. Foucault' käsitluses muutub autoriteet võimalikuks kindlates diskursustes olevate teadmiste kaudu, mis omakorda määravad, kuidas autoriteet tegutseb. Näiteks kooliõpetaja autoriteet on piiratud kooliruumidega ja tema võim õpilaste üle väljendub õpetamises ja distsiplineerimises, olles sõltuv õpilaste valmidusest aktsepteerida kooli reegleid; vanglas seevastu peab vang tahes-tahmata alluma valvuri käskudele, sest teatakse vanglas kehtivat ranget hierarhilist korda; poliitilise autoriteedi nõudmiste (nt valitsuse) täitmine tugineb riigi elanike aktsepteerimisele, et nii on kõige parem kogu ühiskonna jaoks jne. Autoriteet kui positsioon on võimusuhte ning teadmiste produkt. Kuid samaaegselt on see isik/institutsioon, millel on võimekus paika panna otsesed reeglid kuidas käitutakse oma valdkonnas, mis omakorda tugevdab autoriteedi positsiooni (Danaher *et al.* 2000: 37).

Kuigi selline käsitus seletab hästi näiteks õigusdiskursuses olevate kohtute autoriteeti, siis suveräänsuse puhul pole asjad nii selged. Varasem järeldus, et suveräänsus on kogum põhidiskursusi, tekitab küsimuse, kes on demokraatlikus suveräänsuses diskursuste produkt, kes loob ja jõustab tegevusreegleid. Siinkohal Foucault enam ei aita, sest ta kritiseeriks, et selline autoriteet oleks võimuhete keskpunkt. Sisuliselt naaseme Hobbesi absoluutse suveräänini. Kui tahame autoriteeti käsitleda ilma keskse tegutsejata, on vaja käsitlust, milles autoriteet pole taandatav üdini võimuhetele ja otsesele tegevuse kontrollimisele. Selleks on vaja alternatiivset nägemust autoriteedist.

Ülesande täitmiseks kasutan Arendti teooriat ajaloolisest autoriteedi vormist, mis oli tema sõnul pikalt Läänes autoriteedi sisuks (Arendt 2012a: 113). Arendti kasutamise põhjuseks on, et ta seostab autoriteedi ja poliitika senisest teistsugusel viisil. Autoriteet hoiab elus traditsioone, mis lähendavad poliitilises kogukonnas inimesi. Autoriteet pole seotud niivõrd kindlate praktikate, tehnikate ja võimuhetega, vaid toimib abstraktsemal tasemel, sõltumata kindlatest diskursustest ja pole käsitletav võimuhete keskpunktina. Minu argumendiks siin on, et demokraatias suveräänlik autoriteet väljendub kollektiivsete enesestmõistetavate tõdedena, mis on vajalikud igapäeva poliitika toimimises, sest need suunavad iga diskursuse, institutsiooni ja inimese toimimist, kas suuremal või vähemal määral. Arendti autoriteedi nägemuse ideeks ongi, et sõltumata valdkonnast, on autoriteet alati kõikvõimalikke tegevusi raamistav osa. Pärast selle idee lähemat tutvustamist, panen kokku Arendti autoriteedi ja traditsiooni mõisted ning lõpuks arutlen, kuidas suveräänsuses traditsioon väljendub.

Järgnevates arutlustes kasutan sõna „täendus“ kahes erinevas perspektiivis. Seni olen rääkinud tähenduses foucault'likus võtmes kui millestki, mis aitab mõista mida konkreetsed sõnad tähistavad, mis omakorda on aluseks tegevuste ja sündmuste mõtestamiseks. Nüüd lisandub arendtlik eksistentsiaalne perspektiiv, milles „täendus“ osutab inimese subjektiivsele eesmärgi tunde, väärtustele, uskumustele jms, mis kokku moodustavad unikaalse perspektiivi, kuidas inimene maailma tajub ja selles tegutseb.

3.1 Arendti kirjeldus autoriteedi kadumaläinud vormist

Arendt räägib autoriteedist kui spetsiifilisest Vana-Rooma nähtusest. Arendt seab mitu kriteeriumi autoriteedile, eristamaks seda muudest võimu ja vägivalla kasutamise vormidest. Kriteeriumid on järgnevad:

1. See on kõige lihtsamal tasemel suhe osapoolte vahel, kus esimene juhendab teist.
2. Autoriteet on alati seotud kuulekuse nõudmisega, aga seda ei tehta läbi vägivallaga sundimise ega ratsionaalse veenmisega.
3. Loomult on see legitiimne hierarhia, milles nii käskijal kui alluval on oma koht.
4. Autoriteediga seotud kuulekusega säilib inimeste vabadus. (Arendt 2012a: 114–115, 131) Vabadust mõistab Arendt kui tegutsemist (ingl. *action*), millega tehakse midagi uut, mis võib rikkuda olemasolevaid sotsiaalseid-poliitilisi struktuure (Kellogg 2021: 423–425). Sarnaselt Foucault' vabadusega, on Arendti vabadus võimalik ainult keskkonnas, kus determineerivad tegurid ei oma täielikku mõju inimeste käitumise määramisel, vaid võimalused käitumiseks on mitmekesised. Vabadust säilitav autoriteet on nii foucault'lik võimusuhe.

Kriteeriumite valguses kirjeldab ta Vana-Roomas olnud autoriteeti. Võttes aluseks ladina keele sõnad „augere“ (edendama, tugevdama) ja „auctor“ (autor) kirjeldab Arendt autoriteeti kui isikut, kes lähtub minevikus esivanemate tegudest ja nende alustatud traditsioonidest (mis Arendti järgi ulatus religioossetest uskumustest kuni poliitiliste-moraalsete normideni ja ideedeni), et selle najal juhendada ja nõustada elavaid nende käitumises ning mõtlemises. Roomas kuulus autoriteet senatile ehk vanematele, kellele võimu teostamine ei seisnenud käskude täitmisele sundimises. Pigem oli tegemist nõuandva institutsiooniga, mille tegevus on „enam kui nõuanne ja vähem kui käsk; nõuanne, mida on raske ignoreerida“ (Arendt 2012a: 151).

Traditsiooni ja esivanemate pühaks pidamine Rooma kultuuris tähendas, et autoriteet tõi esivanemate tarkuse olevikku ja sel põhjusel sai tema nõuanne oma siduva jõu, sest autoriteet täitis vastutusrikast ülesannet kanda edasi püha traditsiooni. Arendt seletab olukorda sedasi, et autoriteet olles korraga seotud nii mineviku kui olevikuga „tagas maailmale püsivuse ja vastupidavuse, mida inimesed vajavad just seetõttu, et nad on surelikud“ (Arendt 2012a: 117). Traditsioon Arendtile on kollektiivse tegevuse kaudu ajas välja kujunenud tõlgendamisraamistik, mis koosneb jagatud arusaamadest, tavadest ja harjumustest, mille abil inimesed mõtestavad maailmas toimunut ja tajuvad seost teiste inimestega. Autoriteet on kogukonna (milles elamine tähistab Arendtile intersubjektiivset reaalsust, mida ta nimetab maailmaks) stabiilsuse allikaks, tagades ühise tõlgendamisraamistiku kestmise. Rooma puhul

märgib Arendt, et autoriteet püsis tänu religioonile ja traditsioonile, mis olid homogeense ühiskonna aluspõhimõteteks, mille õigsuses ei kaheldud. Religiooni nõrgenemine pärast reformatsiooni tõi kaasa kahe teise, autoriteedi ja traditsiooni, nõrgenemise ja ajapikku kõik kolm kaotasid oma jõu. (Arendt 2012a: 149–157)

Arendti autoriteedi kirjelduse puhul pole iseenesestmõistetav, miks senatile kuuletumine säilitab alluva vabaduse. Oli „mõeldamatu, et keegi võiks toimida autoriteedi ja traditsiooniga arvestamata, ignoreerida vanu üldtunnustatud norme“ (Arendt 2012a: 152). Isegi kui senati nõuannet ei järgitud, olid kõik roomlased ikkagi piiratud oma käitumisvõimalustes traditsiooni seatud raamistusest, kus iga tegevus pidi olema kooskõlas esiisade seatud tegutsemisviisidega (Arendt 1990: 202, 204). Vabadus säilib tänu juhendamisele, mille sisuks ei ole otseselt teise tegevuse kontrollimine kuivõrd mõjutamine, suunamine. Siin tugevdab Arendti juhendamise mõistet Foucault. Foucault’ meelest on võimuhete tunnuseks teise käitumise juhatamine (mida üldjoontes võib samastada juhendamisega). Võim kui juhatamine on „teiste võimaliku tegutsemisvälja struktureerimine“ (Foucault 2015: 300), milles vabadus on „võimaluste väli, millel on valida mitmesuguste käitumisviiside, mitmesuguste reaktsioonide ja käitumislade vahel“ (ibid). Teisisõnu kui autoriteedi tegevuseks on arendlik või foucault’lik juhatamine, siis loob autoriteet tegutsemisruumi, milles autoriteedi tegevus paratamatult mõjutab teiste inimeste tegevust, aga jätab ruumi teistele valida erinevate reaktsioonide ja käitumislade vahel. Sisuliselt seega on autoriteet üks viis kuidas võimuhete avaldumise viisiks, s.t. on tekkinud autoriteedi positsioon, mis suudab mõjutada teisi inimesi rohkem kui nemad teda.

Arendti panuseks on väljendada, kuidas ühiskond ja autoriteet omavahel suhestuvad väljaspool tegutsemisvälju. See teema on olnud siiani taustal, sest minu analüüs tegeles küsimusega, milline on suveräänsuse ja diskursuste kogumi vaheline seos. Varju jäi, kuidas suveräänsus liidab inimesi läbi ühise tõlgendamise ja maailmale arendliku tähenduse andmise raamistiku. Teisisõnu, kui senat oli Rooma kodanike maailma stabiilsuse keskpunktiks, siis seoti inimesed ühtse tähendussüsteemiga, mis andis nende eludele ja tegemistele arendliku tähenduse. Ja kui autoriteet tõepoolest on võimuhetes läbi foucault’liku juhatamise just tegevusruumi loomise ja seal tegudele arendliku tähenduse andmise mõttes, siis tekib küsimus, kuidas suveräänsuse autoriteet mõtestab poliitilist tegevust. Lisaks tuleb arvestada, et Arendti kirjeldatud Vana-Rooma autoriteeti ei saa enam tagasi tuua ja tänapäeval on selline

autoriteedi vorm kadunud. Rahvasuveräänsusel põhinevas demokraatias pole kindlat institutsiooni nagu senat Vana-Roomas, mis võiks endale nõuda autoriteedi tiitli. Rahvale, mis pole konkreetselt defineeritav, on omistatud autoriteet, mis tähendab, et autoriteedi mõiste avaldub subjektitul kujul. Küsimus on järgmine: kuidas demokraatias saab rahvas juhatada iseenda tegevust arendtliku tähendusloome tasandil?

3.2 Suveräänsuse autoriteet kui traditsioon

Järgnevalt keskendun Arendti enda teooriale traditsioonist ja avalikust sfäärist, et leida traditsiooni autoriteet. Minu argumendiks on, et avaliku sfääri ja traditsiooni mõistete kaudu on võimalik leida suveräänsuse autoriteedi umbisikuline vorm, mis on leitav riigi loomisaktis. Järeldan, et autoriteet osutab riigi ülesehitamise protsessis kontekstis kehtinud tõdedele, mis siiani aitavad mõtestada ja suunata poliitilist tegevust.

Esitatud küsimusele alustame vastamist vaatlusega, et iga poliitiline kogukond lepib kokku ja kinnitab esimese põhiseaduse referendumiga alusväärtused, vabadused, kohustused jms, mis on aluseks riiklikule kooseksisteerimisele ja üldjoontes käitumise reguleerimisele läbi riiklike institutsioonide (nagu parlament, kohtud, jne). Põhiseadusele keskendumine on siin oluline, sest Arendt, arutades Ameerika iseseisvusdeklaratsiooni, leiab, et rahva poolt kokku pandud, heaks kiidetud ja enda valitsemiseks suunatud põhiseaduse loomise käigus pannakse alus riigis autoriteedile. Autoriteedi loomiseks tarvilik võim pärines inimestelt, kes vastastikuliselt sidusid üksteist kokkulepete ja nõustumistega, et nende tsiviilühendust valitsevad seadused. Nii ehtasid inimesed üles jagatud poliitilise maailma, kus peituvadki erinevad „ilmselged tõed“ nagu kõigi inimeste võrdsus. Aga selle ühenduse aluseks olev võim ei saanud iseenesest jääda püsima ilma autoriteedi olemasoluta. (Arendt 1990: 125, 175, 182, 194) Arendti autoriteedi ülesandeks, sarnaselt Vana-Roomas olnule, ongi tagada, et ühise tegutsemisega tekkinud ja riigile aluse pannud võim püsiks ja oleks juurutatud läbi seaduste loomise ning läbi nende valitsemise, s.t. autoriteet institutsionaliseerib kollektiivse tegutsemisega tekkinud võimu. Nii tagatakse avaliku sfääri (Arendti terminoloogias *public realm*, mida seletan allpool) stabiilne olemasolu. Autoriteet tugineb inimeste nõusolekule lasta end valitseda, väljendudes lugupidamist autoriteeti omavate isikute või ametite vastu, kes valitsemist teostavad. Lugupidamisega tähistab Arendt erilist valmidust alluda autoriteedi käskudele ilma sunnita ega jõuga allutamiset. (Hayden 2021: 476–477)

Arendti nägemusega autoriteedist jõuame tagasi algusesse, kuna institutsionaliseeritud autoriteet on üks toimija teiste seas. Eesmärgiks oli leida autoriteedi vorm, mis ei ole seotud ühegi kindla toimijaga. Ülesande täitmiseks on vaja põhjalikumalt käsitleda Arendti enda teooriat, et selle kaudu pakkuda välja üks võimalik lahendus. Esmalt on vaja seletada avaliku sfääri ja traditsiooni mõistet, mis mängivad rolli poliitika kujundamisel.

Avalik sfäär koosneb kolmest omavahel seotud väitest, mille pikem analüüsimine pole töö eesmärgiks. Esiteks on see ilmumise ruum, milles asjad ja inimesed muutuvad nähtvaks üksteisele. Olla nähtav on Arendti ontoloogias aluseks reaalsusele. Nähtav olemine eeldab teistega koosolemist, tekitades avalikus sfääris jagatud reaalsuse. Jagatud reaalsus koosneb ühistest muredest ja inimeste omavahelisest suhtlemisest. Teiseks tähistab avalik sfäär ühist maailma. Maailm on tehisk, sest see koosneb inimeste loodud asjadest (hooned, esemed) ja suhetest (hierarhia, kultuur, riigi institutsioonid), mille ühisus seob ja samas eraldab inimesi (annab igapäevase võimaluse teisest eristuda). Maailm on ajas vastupidavam kui inimese elu ja on samaaegselt areeniks, mis võimaldab tegutsemist ning tagab nähtava reaalsuse püsimise, millega saab oma tegutsemist mõtestada. Lõpetuseks leiab avalikus sfääris aset tegutsemine (Arendti *action*), kus inimeste vahel aset leidv tegevus (nagu probleemide arutamine ja üksteise mõjutamine) omab eesmärki iseendas. Läbi tegevuse meelespidamisega luuakse ajas püsivaid norme, eeskujusid, tõdesid jms, mis aitavad edaspidist tegevust mõtestada. (Arendt 1998: 8–9, 50–53)

Canovan on Arendti avalikku sfääri võrrelnud ülikooli korraldusega. Ülikool koosneb hoonetest ja institutsioonidest, mis koondavad tähelepanu õppimisele ja intellektuaalsele tegevusele ning annavad sellele teatud väärikuse. Ülikoolis tehtav elab edasi vaimse pärandina, mis tõstab esile nii individuaale kui vaimse tegutsemise olulisust. (Canovan 1985: 618–620, 624) Siinkohal on näha, et suveräänsus on üks versioon avalikust sfäärist. Nagu varasemalt öeldud, on see tegevusruumiks, mis koosneb diskursusest ja inimeste loodud institutsioonidest, mis tagavad stabiilse tegutsemise konteksti ja võimalused tegutsemiseks. Seose abil on võimalik hiljem seostada suveräänsus traditsiooniga, sest kui avaliku sfääri osa on traditsioon ja suveräänsus on üheks avaliku sfääri avaldumise viisiks, siis on suveräänsuse osaks traditsioon.

Võrdlus ülikooliga kutsub esile traditsiooni mõiste, sest ülikoolis olev akadeemiline maailm koosneb pika ajalooga praktikatest ja uskumustest. Traditsiooni rolliks on paika panna teatud

standardid ja jagatud uskumused, mis läbi ajaloo on juhatanud ülikoolis toimuvat tegevust. Traditsiooni üldiselt iseloomustab Arendt niimoodi. See on põlvkondi ühendav side, mis paneb paika, kuidas järglased suhtuvad eellastesse, mida sisaldab kollektiivne mälu ja pakub läbi ajas edasi antud uskumuste, tavade, harjumuste kaudu võimaluse anda tähendus oleviku sündmustele (Arendt 2012a: 152). Olles nii „lõngaks minevikus orienteerumisel, ning teisalt köidikuks, millega oli .. teadlikult seotud kõigi järgnevate põlvkondade maailmamõistmine ja omaenda kogemuste mõtestamine“ (Arendt 2012b:35) kannab see edasi ühist mõistelist sõnavara, mis tõi kaasa kollektiivse stabiilsuse, s.t inimesed said asjadest ühte moodi aru. Ometi on traditsioon siduv siis, kui selle kehtivuses ei kahelda ja võetakse omaks selle kogemuse tõlgendamise, mis ei võimalda uusi kogemusi adekvaatselt seletada (Arendt 2012b: 36–39). Sellises kirjelduses samastuvad autoriteedi ja traditsiooni funktsioon (mõlemad juhendavad teadmiste kaudu).

Traditsioonis olevad teadmised ei kaota oma mõju ajastute vaheldumisel, tehes traditsiooni teadmised vastupidavamaks kui Foucault' kirjeldatud teadmised. Arendti jaoks asub traditsioon alati minevikus ja on olemuslikult seotud asutamise sündmusega. See välistab võimaluse, et on võimalik alustada uus traditsioon. USA asutamine ei lähtunud olemasolevast traditsioonist. Hoolimata sellest, et Ameerikas on säilinud konstitutsiooni vastu suur lugupidamine, mida regulaarselt kasutatakse tegevuse juhendamiseks, ei pea Arendt seda loomisakti traditsiooni alustamiseks. Asutavate isade revolutsiooni vaim läks kiirest kaduma uue põlvkonna saabudes ja ühegi demokraatia mudeliga ei olnud võimalik säilitada seda riigi loomise kogemust. (Arendt 1990: 185, 195, 221, 254–255) Kuid Foucault'ga on võimalik näha, et Arendti traditsiooni määratluse veaks on, et traditsioon on monoliitne ja muutumatu teadmiste kogum, mille osad ei või muutuda ise uueks traditsiooniks. Foucault' teadmiste analüüs tõi välja, et iga teadmine, isegi kui see on osa olemasolevast traditsioonist, võib soodsates oludes aja jooksul koos teistega kujundada välja uue teadmiste struktuuri, mis mõjutab kõike järgnevat. Riigi asutamisega seotud alanud traditsiooni otsimine tähendab leida need üldised põhimõtted, mis määraltavad kuidas on õige teha poliitikat. Siinkohal jõuame tagasi suveräänsuseni. Suveräänsuse puhul olen juba tuvastanud, et see on põhistruktuuri aluseks olevate diskursuste kogum, mis tugevasti mõjutavad ja piiritlevad muud poliitilist tegevust. Järgmises alapeatükis kaitsen väidet, et suveräänse riigi asutamisaktiga kaasneb traditsioon, mis omakorda piiritleb riigis olevaid diskursuseid.

3.3 Arendti traditsioon ja suveräänsus

Suveräänsuse traditsiooni puhul ei peaks otsima ühte keskset või aluseks olevat põhimõtet, mis üdini määraks selle mõiste sisu. Nii teeksimine suveräänsuse monoliitse nähtusena käsitlemise vea, mis varasemalt Foucault' arutluses välja tuli. Ometi on ajas püsinud suveräänsusest väga kindel kuvand, mida võiks nimetada enesevalitsemiseks ehk võimekus ise paika panna reegleid ilma välise jõu sekkumiseta, põhimõte, mis kumas läbi definitsioonist S1. Siinkohal tuleb olla ettevaatlik kui tahame olla kooskõlas Arendtiga, sest tema ründas suveräänsuse enesevalitsemist täieliku eneseküllasuse ja enesekontrolli tähenduses, mis välistab vabaduse võimalikkuse. Tema suveräänsuse definitsiooni kohaselt on suveräänsuse aluseks ühiselt kokku lepitud eesmärk, mis muudab inimeste vahelised kokkulepped siduvateks. (Arendt 1998: 234–235, 245) Siin naaseme riigi eesmärkide diskursusesse. Enesevalitsemine kui osa suveräänsusest realiseerib erinevaid inimeste eneste kokku lepitud eesmärke. Suveräänsuse diskursused peavad sel juhul arvestama nende eesmärkidega. Näiteks, kui riigi eesmärgiks on tagada stabiilne ühiskondlik tegutsemisruum, siis tuleb esmalt läbi diskussuste nagu õiglus, julgeolek, majandus defineerida, mida tähendab stabiilsus ja tegutsemisruum, ning läbi seotud institutsioonide definitsioone jõustada. Kuid eelnevalt ütlesin, et traditsiooni puhul otsime teatud enesestmõistetavaid tõdesid, mitte eesmärke, mis kujundavad poliitika tegemist. Siin võib täheldada nende tõdede topelt rolli: ühelt poolt on need normiks ja reegliks, mis juhivad tegevusi (vastates küsimusele kuidas saab mida teha) ja teiselt poolt annavad need tegutsemisele eesmärgi (vastates mille nimel nii tehakse), mida küll kunagi saavutada ei saa, kuid millega iga tegevus kooskõlas saab olla. Siit edasi tekib küsimus, mis on enesevalitsemisega seotud enesestmõistetavad tõed.

Vastus esitatud küsimusele on, et suveräänse enesevalitsemisega seotud tõed on sõltuvad laiemast sotsiaal-intellektuaalsest kontekstist, milles suveräänsus välja kuulutatakse. Vastuse konkreetsemaks muutmiseks jätkame Ameerika iseseisvumise näitega. Arendti analüüs toob välja mitu asutavate isade põhiveendumust – poliitilise autoriteedi paiknemine inimeste vahel, mitte transtsendentaalses allikas; valitsemises pole kellegi eesõigust võimule; arusaam, et keegi ei tohi meelevaldselt ja jõuga valitseda teise inimese üle; usk inimeste võrdsususse ja õnne püüdlusesse; seadused kui inimesi ja tegevusvaldkondi ühendavad suhtevõrgustikud, mitte absoluutsed käsud; vabadus kui inimeste loodud avalik ruum, kus pole valitsejaid ja valitsetavaid jne. (Arendt 1990:121, 124, 126, 183, 188–189, 253) Kuigi Arendti analüüs toob esile, et need põhimõtted olid otseselt teada ja mõningad neist on otsesõnu väljendatud

Ameerika alusdokumentides, võib neid pidada enesevalitsemise alusteks, sest need tagasid liberaalse riigikorra võimalikkuse Ameerikas. Enesevalitsemisega kaasnev inimeste võrdsuse idee (kuigi praktikas pole seda USA-s siiani täielikult realiseeritud) on juurdunud nii sügavalt USA poliitikas, et on mõeldamatu, et inimesed ei reageeri lõpuks jõulise protestimisega kui autoriteetide tegevus seda normi pidevalt eirab. Võrdsuse ideed võidakse tänapäeval tõlgendada kui iseseisva moraalinormina, aga Arendti raamistikus olles on võimalik näha selle idee poliitilisi juuri, kuidas see oli osa USA asutamisprotsessist ja mis tänaseni aitab mõista poliitilist tegevust. Teisisõnu tegu on traditsiooniga.

Suveräänsuse traditsioon on Ameerika näitel selle kõige otsesemalt nähtav osa, mis ilmub lisaks kõrgeimale otsustusõigusele igapäevaelus. Tuues avalikkus sfääri sõnavara, mille kaudu hakatakse tõlgendada ja hindama poliitikas toimuvat, seatakse nii piirid teistele, suveräänsuse argipäevas vähem tähelepanu saavatele diskursustele. Traditsioon on nii autoriteediks roomlastele tähenduses, sest traditsiooni põhimõtete sõnastuse umbmäärasus ei saa otseselt sundida kuidagi tegutsema, kuid nende samas levik ja aktsepteeritus avalikus sfääris sunnib diskursiivseid praktikad kohalduma traditsiooniga, et diskursused ise oleksid mõistetavad. Sisuliselt seega toimub suveräänsuses diskursuste (mille hulgas on traditsioon) vahel võimu teostamine üksteise peal, s.t teadmiste ja teadmistega seotud reeglite vastastikune tugevdamine ja nõrgendamine. Sel põhjusel võivadki igapäevaelus traditsioon ja kindlad diskursused omavahel põrkuda.

Vastuväiteid seni öeldule on kolm. Esiteks pole kindel, kas Arendt sellise tõlgendusega nõustus, sest Ameerika iseseisvumise näitel on ta palju kriitilisem, et enesevalitsemine saab kaasa tuua traditsiooni püsimise. See kriitika on adekvaatne, kuna ma pole väga põhjalikult Arendti teooriat käsitlenud, mis võibki viia erinevate järeldusteni, kus minu järelduste õigustatus on palju rohkem kaheldavam. Enda kaitseks mainin siin, et minu eesmärgiks oli anda alternatiivne tõlgendus autoriteedile ja traditsioonile suveräänsuse kontekstis Arendti abiga ja mitte uurida, mida Arendt ise täpselt selle kohta ütleks.

Teine vastuväide on selline: kui ma töö alguses järeldasin, et suveräänsuse eksisteerimise tingimusteks on teatud väärtuste ja eesmärkide diskursuste olemasolu, siis traditsiooni kirjeldus ja mõju on väga sarnane nendele diskursustele. Seepärast pole selge, kuidas traditsioon erineb nimetatud diskursustest. On õige, et traditsioon on seotud väärtuste ja eesmärkide diskursustega, aga erinevuseks on, et kuna traditsioon algab riigi asutamisaktiga,

siis koondab see otseselt välja öeldud kujul erinevaid lausungeid, mis aitavad mõista miks ja kuidas riik eksisteerima asub. Foucault rõhutab läbivalt, et diskursused pole alati otse välja öeldud, need võivad esineda ka rääkimata ja teadvustamata kujul, kuid traditsiooni sisu on alguspunktis teadvustatud mingil kujul. Tegemist on puhtalt poliitilise valikuga, mille käigus lausungid institutsionaliseeritakse riigi alusdokumentide kaudu.

Viimasena võib kahtluse alla seada, kas suveräänsusel ikkagi on nii tugev traditsioon, mis on võimusuhtes teiste diskursustega. Senine arutus on tuginenud suuresti üksnes Ameerika iseseisvumise näitele. See tekitab küsimuse, et kas riigid, mis ei kuulutanud end iseseivaks kindla revolutsiooni käigus, aga on suveräänsed riigid, üldse omavad sellist traditsiooni, mis asutamisaktiga kaasneb. Kindlasti on õige, et olen traditsiooni liiga lõdvas tähenduses kasutanud ja sidunud selle Ameerika kontekstiga. Kuid üldisem idee traditsiooni mõiste pruukimisel on, et igal riigi ühiskonnal on oma ajaloo, hoolimata sellest kui moonutatud või fiktiivselt kujul sellega suhestutakse, need riigi struktuuri defineerivad ja ümber defineerivad ajaloolised seigad, mis on toonud kaasa teatud hoiaku või jagatud maailmavaate. Traditsiooni puhul otsisingi neid ajas püsima jäänud arusaamu, mis on tõenäoliselt ajas muutnud, kuid siiani riigi valitsemise ajaloo uurimisel leitavad.

3.4 Foucault' ja Arendti ühendamine uueks suveräänsuse definitsiooniks

Eeldusel, et senised arutlused suveräänsuse mõtestamise kohta Foucault ja Arendti teooriate kaudu on kas tõesed või vähemalt pole koheselt tagasilükatavad, proovin siin neid ühendada ning seejärel osutada võimalikele edasistele uurimissuundadele.

Foucault'le keskendunud peatükis andsin definitsiooni, mis rõhutas, et suveräänsus on aluseks edasisele poliitilisele tegevusele. See ei tähendanud, et kogu tegevus lähtuks üksnes suveräänsusest, vaid muud diskursused (nt õigluse oma), mis ei ole otseselt seotud suveräänsusega, saavad samuti mõjutada poliitilist tegevust. Arendtiga nägime, et suveräänsuse traditsioon loob jagatud reaalsuse ja tagab selle kestvuse. Nii süveneb suveräänsuse seotus poliitilise kogukonnaga, sest see pole enam üks tegutsemisvaldkondi ja diskursusi koondav tegevusruum teiste seas, vaid tarvilik osa poliitilise eksistentsi mõtestamiseks. Siit tuleneb kolmas definitsioon S3: kollektiivselt loodud poliitiline reaalsus, mis avaldub läbi diskursuste ja institutsioonide, mis omakorda tagavad poliitilise kogukonna püsimise ja omistavad poliitilisele tegevusele arendtliku ning foucault'liku tähenduse.

Reaalsuse mõistega tähistan kollektiivset kooseksisteerimise vormi, mille aluseks olev teadmiste struktuur on niivõrd fundamentaalne, et läbib kõiki tähendustasandeid ja suunab kuidas maailma tajutakse. Taaskord on mõtteks, et suveräänsus pole ainus poliitikat mõjutav mõiste, aga olulisel määral raamistab kogu poliitilist mõtlemist ja tegutsemist.

Edasi saab siit minna mitmeti. Esiteks tuleks täpsustada, millistest diskursustest suveräänsus koosneb, kuidas see mõjutab põhistruktuuri toimimist ja kas igal riigil on olemas suveräänsuse traditsioon. Konkreetsuse suurendamise tulemusel selgub kui suurt rolli mängib suveräänsus institutsioonide ja diskursuste toimimises. Teiseks tuleks kolmanda definitsiooni puhul täpsustada seost eksistentsiaalse ja diskursiivse tähendusloome vahel, sest praegu on seos lahti mõtestamata. Lõpetuseks tuleks eristada ja uurida minu lähenemise panust võrdluses moodsate mitte-juriidiliste suveräänsuse teooriatega.

Kokkuvõte

Antud töö eesmärgiks oli välja töötada alternatiivne lähenemine suveräänsuse mõistest rääkimisele. Selle ülesande täitmiseks valisin Michel Foucault' ja Hannah Arendti teooriad võimust ja autoriteedist. Kumbki autor on kritiseerinud suveräänsuse mõistet, aga pole kirjutanud otseselt töid suveräänsuse mõiste kohta. Siinkohal avaneb võimalus täita see lünk. Tõlgendades suveräänsuse mõistet Foucault' ja Arendti teooriate valguses, saabki kujundada alternatiivse lähenemise suveräänsusele. Töö hüpoteesiks võtsin, et Foucault' ja Arendti teooriad on kohaldatavad suveräänsuse mõistele, et tuua esile selle varjatud aspektid.

Esmalt tuli selgeks teha suveräänsuse ajalooline pärand. Minu argumendiks oli, et suveräänsus pole üksnes kõrgeim võim, vaid mõistena on sügavalt seotud poliitika struktureerimisega teadmiste tasandil, mis annab suveräänsusele võimu käskida. Ajalooline võrdlus Jumalaga juurutas kaks kesket tunnust: suveräänile kuulub kõrgeim võim ja ta on Jumala poolt määratud autoriteet, kellele tuleb alati alluda. Samas õnnestus näidata, et võimu asukoht on ajas muutunud tänu erinevatele teooriatele võimust. Valides Thomas Hobbesi teooria suveräänsest võimust, sai lähemalt näidata võimu fiktiivset kausaalset loomust ja suverääni rolli struktureerida ühiskonnas olevaid teadmisi (pakkuda kindlaid definitsioone mõistetele), mis reguleerisid tegevust üldise asjade mõistmise tasandil.

Järgmisena liikusin Foucault' võimu teooria juurde, mille põhisisuks oli võimu ümbermõtestamine kui jõudude võitlus, mis püüdleval teatud käitumisviiside tõenäolisemaks muutmise poole. Võimu keegi otseselt ei oma, vaid see on kõikjal ühiskonnas. Võim omakorda toodab teadmisi, mis koosnevad reeglitest ja normidest ning juhivad tegevust. Argumendiks oli, et kuna võim pole monoliitne nähtus ja suveräänsus tekitab kindlaid teadmisi ühiskonnas, siis Foucault' võimu-teadmiste teooria valguses on suveräänsus nimetus võimu ja teadmiste suhete kogumile, mis mõjutavad põhimõttelisel tasandil riigi institutsioonide tegevust ja poliitika mõistmist. Suveräänsusega riigis väljendatakse üldiseid norme ja reegleid, millega on võimalik luua käitumiskohustusi, neid põhjendada ja jõustada. Aga kuna teadmised ja võim ei kuulu kellegile, võivad kõik inimesed võimusuhted ja teadmised ümber eesmärgistada, et mitte kuuletuda käskudele.

Minu tõlgendusega kaob suveräänsusega seostatud autoriteedi mõõde. Leidmaks sobivat autoriteedi vormi, pöördusin Arendti poole, kes tõlgendas autoriteedi mõistet kui positsiooni,

mis ei käsuta ega sunni, vaid nõustab. Autoriteet poliitikas saab oma jõu Arendti analüüsis traditsioonist. Traditsioon väljendab ajas välja kujunenud ühist maailmavaadet, ning Arendt omakorda sidus traditsiooni alguse poliitilise kogukonna asutamisega. Argumendiks oli Ameerika iseseisvumise näitel, et suveräänsuse välja kuulutamisel pannakse alus ühisele siduvale maailmavaatele, mis raamistab riigis toimuvat poliitikat läbi otseselt teadvustatud väärtuste ja riigi eesmärkide. Seega suveräänsuse autoriteet avaldub läbi traditsiooni.

Lõpuks ühendasin kaks erinevat definitsiooni võimust ja autoriteedist ühte suveräänsuse määratlusse, kinnitades minu hüpoteesi tõesust. Suveräänsus on ajas püsiv ühine poliitiline reaalsus, mis koosneb paljudest teadmistest ja võimu avaldustest, mis on vajalikud igapäevase poliitilise tegevuse võimalikkuseks ja mõtestamiseks, ning. Pakkusin välja ka edasised uurimissuunad nagu suveräänsuse traditsiooni ja võimu-teadmiste konkreetsemaks muutmine ning minu käsitlemise võrdlemine teiste moodsate suveräänsuse teooriatega.

Kasutatud kirjandus

- Allen, A. (2017). Power/Knowledge/Resistance: Foucault and Epistemic Injustice, I. J. Kidd, J. Medina, G. Polhaus Jr. (toim), *The Routledge Handbook of Epistemic Injustice*, Routledge, London, lk. 187–194.
- Arendt, H. (1990). *On Revolution*, Penguin Books, London.
- Arendt, H. (1998). *The Human Condition*, The University of Chicago Press, Chicago.
- Arendt, H. (2012a). Mis on autoriteet?, K. Ligi (toim), *Mineviku ja tuleviku vahel. Harjutusi poliitilise mõtte vallas*, Ilmamaa: Tartu, lk 113–173.
- Arendt, H. (2012b). Traditsioon ja uusaeg, K. Ligi (toim.), *Mineviku ja tuleviku vahel. Harjutusi poliitilise mõtte vallas*, Ilmamaa, Tartu, lk 25–53.
- Baranger, D. (2010). The apparition of sovereignty, H. Kalmo & Q. Skinner (toim.), *Sovereignty in Fragments. The Past, Present and Future of a Contested Concept*, Cambridge University Press, Cambridge, lk 47–63.
- Bartelson, J. (1995). *A Genealogy of Sovereignty*, Cambridge University Press, Cambridge.
- Bartelson, J. (2010). Double binds: sovereignty and the just war tradition, H. Kalmo & Q. Skinner (toim.), *Sovereignty in Fragments. The Past, Present and Future of a Contested Concept*, Cambridge University Press, Cambridge, lk 81–95.
- Bialasiewicz, L. & Eckes, C. (2020, 4. september). ‘Individual sovereignty’ in pandemic times – A contradiction in terms?, PubMed Central, DOI: 10.1016/j.polgeo.2020.102277.
- Bodin, J. (1955). *Six Books of the Commonwealth*, Basil Blackwell, Oxford.
- Dahl, R. A. (1957). The Concept of Power, *Behavioral Science*, 2 (3): 201–215.
- Danaher, G., Schirato, T & Webb, J. (2000) *Understanding Foucault*, SAGE Publications, London.
- Flynn, J. (2004). Communicative Power in Habermas’s Theory of Democracy, *European Journal of Political Theory*, 3 (4): 433–454.
- Foucault, M. (1972). Science and knowledge, *The Archaeology of Knowledge*, Tavistock Publications Limited, London.
- Foucault, M. (2005). *Seksuaalsuse ajalugu I. Teadmistahe*, Valgus, Tallinn.
- Foucault, M. (2014). *Valvata ja karistada. Vangla sünd*, Ilmamaa, Tartu.
- Foucault, M. (2011a). Kaks loengut, M. Tamm (toim.), *Teadmine, võim, subjekt. Valik räägitust ja kirjutatust*, Varrak, Tallinn, lk 185–227.

- Foucault, M. (2011b). Subjekt ja võim, M. Tamm (toim.), *Teadmine, võim, subjekt. Valik räägitust ja kirjutatust*, Varrak, Tallinn, lk 277–309.
- Han, B.-C. (2022). Läbipaistvusühiskond, *Loomingu Raamatukogu*, 66 (7).
- Hayden, P. (2021). Power, P. Gratton, Y. Sari (toim.), *The Bloomsbury Companion to Arendt*, Bloomsbury Publishing, London, lk. 475–480.
- Hobbes, T. (1968). *Leviathan*, Penguin Books, Harmondsworth.
- Hobbes, T. (2017). *Three-Text Edition of Thomas Hobbes's Political Theory. The Elements of Law, De Cive and Leviathan*, D. Baumgold (toim.), Cambridge University Press, Cambridge.
- Kalmo, H. (2020). I peatükk. Üldsätted, Ü. Madise, H. Kalmo, O. Kask, P. Pruks (toim.), *Eesti Vabariigi põhiseadus. Kommenteeritud väljaanne*, Tallinna Raamatutrükikoda, Tallinn, lk. 45–71.
- Kalmo, H. & Skinner, Q. (2010). Introduction: a concept in fragments, H. Kalmo & Q. Skinner (toim.), *Sovereignty in Fragments. The Past, Present and Future of a Contested Concept*, Cambridge University Press, Cambridge, lk 1–25.
- Kellogg, C. (2021). Freedom, P. Gratton, Y. Sari (toim.), *The Bloomsbury Companion to Arendt*, Bloomsbury Publishing, London, lk. 420–429.
- Koskenniemi, M. (2005). The meaning of sovereignty, *From Apology To Utopia. The Structure of International Legal Argument*, Cambridge University Press, Cambridge, lk. 240–245.
- Koskenniemi, M. (2010). Conclusion: vocabularies of sovereignty – powers of paradox, H. Kalmo & Q. Skinner (toim.), *Sovereignty in Fragments. The Past, Present and Future of a Contested Concept*, Cambridge University Press, Cambridge, lk 222–242.
- Laclau, E. (2015). Diskursus, J. Lipping (koost. & toim.), *Antagonism, poliitika, hegemoonia. Valik esseid*, EYS Veljesto, Tartu, lk 385–395.
- Lipping, J. (2010). Sovereignty beyond the state, H. Kalmo & Q. Skinner (toim.), *Sovereignty in Fragments. The Past, Present and Future of a Contested Concept*, Cambridge University Press, Cambridge, lk 186–204.
- Lipping, J. (2016). Teesid radikaalsele demokraatialle, *Raamat nimega iha, Valik tekste 1997–2016*, EYS Veljesto, Tartu, lk 80–88.
- Littlejohn, C., & Carter, J. A. (2021). On knowing the truth, *This is Epistemology: An Introduction*, Wiley, New York.
- Miller, S. (1990). Foucault on Discourse and Power, *Theoria: A Journal of Social and Political Theory*, 76: 115–125.

- Philpott, D. (2020). Sovereignty, E. N. Zalta (toim.), *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* <https://plato.stanford.edu/archives/fall2020/entries/sovereignty/> (kasutatud 11.04.2022).
- Raig, I. (2014). Kui suverääne on Eesti?, *Sirp*, 16. jaanuar.
- Read, J. H. (1991). Thomas Hobbes: Power in the State of Nature, Power in Civil Society, *Polity*, 23 (4): 505–525.
- Rawls, J. (2015). Põhistruktuuri idee, A. Kitus & S. Laidre (toim.), *Õiglus kui ausameelsus. Taasesitus*, Valgus, Tallinn, lk 41–44.
- Saar, M. (2010). Power and critique, *Journal of Power*, 3 (01): 7–20.
- Schakel, A. (2020) Multi-level governance in a 'Europe with the regions, *The British Journal of Politics and International Relations* , 22(4), lk: 767–775
- Singer, B. C. J., Weir, L. (2006). Politics and Sovereign Power. Considerations on Foucault, *European Journal of Social Theory*, 9 (4): 443–465.
- Skinner, Q. (2010). The sovereign state: a genealogy, H. Kalmo & Q. Skinner (toim.), *Sovereignty in Fragments. The Past, Present and Future of a Contested Concept*, Cambridge University Press, Cambridge, lk 26–46.
- Spivak, G. C. (1993). More on Power/Knowledge, *Outside in the Teaching*, Routledge, London, lk. 25–52.
- Varkøy, Ø. (2017). On the Hegemony of Technical Rationality and the Importance of Distinctions, *Philosophy of Music Education Review*, 25 (01): 10–22.
- Volk, C. (2019). The Problem of Sovereignty in Globalized Times, *Law, Culture and the Humanities*, DOI: [10.1177/1743872119828010](https://doi.org/10.1177/1743872119828010).
- Wolff, R. P. (1998). *In Defense of Anarchism*, University of California Press, Berkeley.

Summary

A Novel Approach to the Concept of Sovereignty in the Light of Foucault and Arendt

This thesis explores how the concept of sovereignty can be redefined to gain a better understanding how this concept operates outside the domain of law. I used Michel Foucault's works on power and Hannah Arendt's approach to authority. I argued that sovereignty is a complex set of discourses that provides knowledge needed for the existence of state political institutions and general political activity. In other words, sovereignty is a fundamental long-lasting framework which produces a specific kind of space for political activity and affects how people act and think in that political space.

I first established that through the history of sovereignty there needed to be society wide acceptance of knowledge how sovereign power worked. With Thomas Hobbes's theory of sovereignty, I showed how the sovereign defines knowledge that influences his subject's actions. Using Foucault's theory of power-knowledge and discourse I redefined sovereignty as a foundation for political activity that consisted of complex set of discourses. Arendt described authority as a concept that preserves ideas of the past that guides actions in the present. Combining Arendt's ideas of tradition and authority, I found that the authority of sovereignty resides in making visible and preserving ideas and goals which were present during the act of founding a state. Fusing two interpretations I concluded that sovereignty is a durable political reality that provides the vocabulary everyone necessarily uses to think and act in politics.

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Oliver Daniel,

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) minu loodud teose „Suveräänsuse mõistele värske lähenemise loomine Foucault’ ja Arendti teooriate valguses“, mille juhendaja on Kadri Simm, reprodutseerimiseks eesmärgiga seda säilitada, sealhulgas lisada digitaalarhiivi DSpace kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.
2. Annan Tartu Ülikoolile loa teha punktis 1 nimetatud teos üldsusele kättesaadavaks Tartu Ülikooli veebikeskkonna, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace kaudu Creative Commons'i litsentsiga CC BY NC ND 4.0, mis lubab autorile viidates teost reprodutseerida, levitada ja üldsusele suunata ning keelab luua tuletatud teost ja kasutada teost ärieesmärgil, kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.
3. Olen teadlik, et punktides 1 ja 2 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.
4. Kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei riku ma teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse õigusaktidest tulenevaid õigusi.

Oliver Daniel

09.05.2022